

nitate et majestate divine presentie dantibus gentibus esset venerabile. Itaque templum Judaeis asyllum erat in bello, gaudium domi, foris gloria: uti jam est templum nostrum, et Eucharistia, quae est quasi templum Dei scilicet Verbum corporatum, panis speciebus oblectum, ait Prado.

Nota ergo hinc epitheta illustrata templi a Judaeis usurpata et Christianis imitanda. Nam *primo*, vocant illud « suam fortitudinem, » quasi confidentes omne suum robur in templo, beique cultu consistere; *secundo*, vocant illud « superbiam, » et « gloriam suam, » *tertio*, « gaudium dignitatis suae, » hebraice, *gloria sua*, id est, in quo maxime gaudent et gloriantur; *quarto*, « desiderium suum; » *quinto*, « super quo » confidunt, et « requiescunt; » *sexto*, « super quo pavet anima » eorum, sicut pavebat anima Heli super arca foederis: unde audiens eam captam, percussus ex turbatione et terrore retrorsum corruit. Et vero fidei pavendum est, cum templa et sacra evertantur: tunc enim certum imminet republicae excidium, uti vidimus in iconoclasmis Belgii.

SUPER QUO REQUIESCUNT ANIMAE EORUM. — Hebraice,

elevationem animae suae, id est ad quam levata animam suam, id est in quo sperat et confidit. Alii vertunt, *onus animae suae*, id est sollicitudinem suam, de quo, scilicet, ne profanetur, maxime solliciti sumus. Sicut enim omnis corpus, ita sollicitudo animam gravat et deprimit.

26. IN DIE ILLA CUM VENERIT. — scilicet nuntius e Jerusalem, qui ex ejus clade evadet, nuntians illam esse vastatam, quod factum est post tres annos, ut patet cap. xxxiii, 22; tunc loqueris hæc a te esse predicta, et jam impleta; et non silebis, nec timide et trepide per parabolas et enigmata loqueris, uti antea fecisti, eo quod Judaei non crederent tibi; sed libere, aperte et audacter argues eorum peccata, ut agnoscant ea, et propter ea se juste esse vastatos. Dices enim: Ecce videtis excidium urbis jam ita accidisse uti predixeram: al nolistis tunc mihi credere; nunc ergo et deinceps mihi credite, ac corrigite scelera; quae toties castigavi, et ob quae excidium hoc vobis obventurum predixi.

27. ERISQUE EIS IN PORTENTUM, — agnoscent te fuisse et esse portentum, ac futura portendere, eruditi jam experientia et malo suo.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hactenus Propheta vaticinatus est Judaeis, nunc transit ad alias gentes, eisque simile vaticinatur excidium. Idque facit ab hoc capite fere usque ad caput xl. Hoc ergo cap., minatur vastationem hostibus Judaeorum, puta Ammonitis, vers. 3; Moabitibus, vers. 8; Idumaeis, vers. 12; Philistaeis, vers. 14, eo quod de Jerusalem vastatione cassullaverint, eisque insultaverint, vel odio gentis, vel Dei, quasi Deus Hebraeorum se, suos et templum defendere non potuisset, quodque Chaldaeos in expugnatione Jerusalem adjuverint (1).

1. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: 2. Fili hominis, pone faciem tuam contra filios Ammon, et prophetabis de eis. 3. Et dices filiis Ammon: Audite verbum Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixisti: Euge, euge super sanctuarium meum, quia pollutum est, et super terram Israel, quoniam desolata est; et super domum Juda, quoniam ducti sunt in captivitatem: 4. Ideo ego tradam te filiis Orientalibus in hereditatem, et collocabunt caulas suas in te, et ponent in te tentoria sua: ipsi comedent fruges tuas: et ipsi bibent lac tuum. 5. Daboque Rabbath in habitaculum camelorum, et filios Ammon in cubile pecorum: et scietis quia ego Dominus. 6. Quia hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod plausisti manu, et percussisti pede, et gavisus es ex toto affectu super terram Israel: 7. Ideo ecce ego extendam manum meam super te, et tradam te in directionem gentium, et interficiam te de populis, et perdam de terris, et conteram: et scies quia ego Dominus. 8. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt Moab et Seir: Ecce sicut omnes gentes, domus Juda: 9. Ideo ecce ego aperiam humerum Moab de civitatibus, de civitatibus, inquam, ejus, et

(1) Post vaticinia contra populum Judaicum ex quibus prima pars Ezechielis prophetiarum constat, sequitur secunda pars complectens a cap. xxv ad cap. xxxi oracula adversus gentes; primo, contra gentes cognatas, scilicet Ammonitas et Moabitas, qui ab oriente Judaeis

vicini essent, et Idumaeos ad austrum conterminos, cap. xxv. Moabitas et Idumaeos; secundo, contra gentes alienigenas, Philistaeos et Tyrios ad occidentem Judaeae finitimos, xxv, 15-17; xxvi, xxvii; denique adversus Aegyptios, xxix, xxxi.

de finibus ejus inclitas terra Bethiesimoth, et Beelmeon, et Cariahaim, 10. Filiis Orientis cum filiis Ammon, et dabo eam in hereditatem: ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in gentibus. 11. Et in Moab faciam iudicium: et scient quia ego Dominus. 12. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecit Idumaea ultionem ut se vindicaret de filiis Juda, peccavitque delinquens, et vindictam expetivit de eis: 13. Ideo hæc dicit Dominus Deus: Extendam manum meam super Idumaeam, et auferam de ea hominem, et jumentum, et faciam eam desertam ab austro: et qui sunt in Dedan, gladio cadent. 14. Et dabo ultionem meam super Idumaeam per manum populi mei Israel: et facient in Edom juxta iram meam, et furorem meum: et scient vindictam meam, dicit Dominus Deus. 15. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecerunt Palestini vindictam, et ulsi se sunt toto animo, interficientes, et impientes inimicitias veteres: 16. propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego extendam manum meam super Palestinos, et interficiam interfectores, et perdam reliquias maritimae regionis: 17. faciamque in eis ultiones magnas arguens in furore: et scient quia ego Dominus, cum dederit vindictam meam super eos.

2. PONE FACIEM. — Septuaginta: *Oblirma faciem*, id est firmo, torvo ac minaci vultu intueri Ammonitas. Hoc est, converte faciem tuam versus Ammonitidem, ut libere et interrite eis mala obventura predicas. Simile fuit cap. vi, 2, et cap. xiii, vers. 17 (1).

3. AUDITE VERBUM DOMINI. — Dixit hoc audientibus non Ammonitis, sed Judaeis, qui Ammonitis idipsum referre poterant, idque ut consolaretur Judaeos, ex hoc quod Deus eorum injurias sit ulturus.

DIXISTI: EUGE, EUGE. — id est, ut Septuaginta, gavisus estis in eversione templi. Simile est Psal. xxxiv, 21.

4. TRADAM TE FILIIS ORIENTALIBUS. — hoc est Medis et Persis, aiunt R. David et Vatablus. Secundo, Arabibus, aiunt Theodoretus et Maldonatus; Arabes enim sunt vicini et orientales Ammonitis, erantque pastores et camelarii. Unde eis apte convenit, quod sequitur: « Collocabunt caulas in te, ipsi bibent lac tuum, eris in habitaculum camelorum, et in cubile pecorum. » Tertio, et optime. Orientalibus, » id est Chaldeis, aiunt S. Hiero ymus et Hebraei. Non enim Arabes, nec Medos, aut Persas, sed Chaldaeos Ammonitidem vastasse legimus. Nam Nabuchodonosor, ut audivimus cap. xxi, 21, stans in bivio jecit sortem, an contra Jerusalem pergere deberet; cumque sortis decidisset contra Jerusalem, eo perrexit, eamque vastavit: ne post ejus vastationem anno quinto vastavit Ammonitas, uti docet Josephus lib. X *Antiquit.*, cap. xi. Quodcirca idem excidium Ammonitis praedixit Jeremias, cap. xlix.

(1) Ammonite, Loti posterii (*Genes. xix. 38*), Israelitarum ab omni aere infensissimi hostes, *Psal. lxxxiii. 8, 9*, cf. *I Reg. xi. 1* et seqq.; quamvis ab illis nihil quiddam lesi fuerant, vult *Deut. ii. 9*, templi ac reliquiarum terrae Israeliticæ, quam Judaeis excidium impudens gladio et probris suis proscuti, unde a pluribus prophetis supplicia divinitus eis indigenda denuntiantur. Vaticinia parallela vide supra *xxi. 33* et seqq.; *Jerem. xlix. 1* et seqq.; *Amos i. 13*; *Sophon. ii. 8, 9, 10*.

Possunt tamen per Orientales accipi quoque Arabes, sive quod illi Chaldaeos joverint in expugnatione Ammonitarum; sive quod, Ammonitis occisis, vel abductis, illi regionem eorum compassuam invaserint et occuparint, ibique sua pecora paverint. Arabes enim, prognati ex filiis Abrahæ, quos genuit ex Cethura, in Scripturis vocantur « filii orientis, » ut dixi *Genes. xxv. 6*.

COLLOCABUNT IN TE CAULAS SUAS. — id est evertent te et vastabunt, ac comburent tuas urbes et arces, ut in his, quasi in agro aperto et germinante, sua tentoria et caulas ovium figere possint. Metaphorice enim Chaldaeos vocat pastores. Sicut enim pastor regit oves, easque ducit, tractat et maclat prout vult: ita et Chaldaei Ammonitas. Aliter Theodoretus et Maldonatus, *q. d.* Tradam vos Ismaelitibus, quibus moris est in tentoriis degere.

7. INTERFICIAM TE DE POPULIS. — id est, excindam te ne sis in numero populorum, ne inter populos nomineris et numereris.

ET PERDAM DE TERRIS. — ut non sis amplius in terra.

8. SEIR. — id est Idumæa. Esau enim dicitur est Seir, quia pilosus: inde regio, quam incoluit, vocata est ab eo Seir, æque ac Edom vel Idumæa.

ECCE SICUT OMNES GENTES. — *q. d.* Nec Deum, nec quid aliud egregium pre aliis gentibus habent Judaei, sed similiter ac alia obnoxii calamitatibus, et Chaldeis subjecti sunt.

9. APERIAM HUMERUM MOAB (2). — Chaldaeus: *Com-*

(2) Moabite itidem et Ammonite a Loto oriundi, hisque ad Austrum contermini, mari Mortuo ab oriente jam, *Num. xxi. 29*, ad idolorum cultum defecisse deprehenduntur. Intensi Israelitarum hostes fuerunt, *Num. xxii. 2*; *xxv. 1* et seqq.; *Psal. lxxxiii. 7*; eosque per octodecim annos subjugarunt, *Jud. iii. 12, 14* et seqq. Sed a Saule feliciter oppugnati, *I Reg. xiv. 47*, a Davide autem superati, *I Reg. viii. 1, 2*; Salomonis, *I Reg. v. 4*, et regibus Israelis tributarii facti, donec sub Achabo aut filio ejus Joram, delicerent, *IV Reg. i. 1*; *ii. 8*;

teram fortitudinem Moab. Viri enim fortitudinem suam habent in humeris et brachiis. Secundo, Vatablus, humerum sive latus aperire, ait, est aditum facere ad firmissima et munitissima loca, ut hostibus pateant. Habent enim arcus, urbes munitae, et propugnacula speciem humerorum. Hec ergo vocat humeros de civitatibus, id est civitatum Moab.

DE FINIBUS EJUS, — de civitatibus Lunitanis quae in finibus ejus sunt. Illa enim, quasi antemurale regionis, solent esse munitissima, quales in Moab erant, Siesimoth, et Beelmeon, et Cariathaim; unde dicitur *inclyta terra*.

10. FILIUS ORIENTIS, — id est Chaldaeus. Refer ad «aperiam humerum Moab,» *q. d.* Arces et oppida Moab aperiunt et pandunt Chaldaei.

CUM FILIUS AMMON (*q. d.* Sicut Chaldaei aperiunt humerum Moab; sic et aperiunt eisdem humerum filiorum Ammon), ET DABO EAM (scilicet Ammon, id est Ammonitidem; aut potius Moab, id est Moabitidem; ita S. Hieronymus) IN HEREDITATEM (Chaldaei), UT NON SIT ULTRA MEMORIA FILIORUM AMMON IN GENTIBUS, — *q. d.* Ut quomodo filiorum Ammon non erit memoria in gentibus: sic et «in Moab» ulliones «faciam,» et «judicia,» ut sequitur. Ita S. Hieronymus, licet Biblia Romana, haec aliter distinguant, ponunt enim punctum ante «et in Moab faciam judicia,» ibique inchoante vers. 11. Quocirca juxta hanc distinctionem melius id quod praecessit: «Dabo eam in hereditatem,» accipias de Ammonitide. Loquitur mixtum de Ammon et Moab; unde mox ad Moab redit, quia haec gentes vicinae et commixtae erant, aequae ac cognatae. Ammon enim frater fuit Moab, ex patre Lot, quando cum eo incestum commiserunt filiae. Septuaginta vertunt, *contra filios Ammon*. Unde Vatablus clare vertit: *Filios Orientis accersam contra Ammonitas, et tradam ipsam Ammonitis in possessionem, ne memoria Ammon sit in gentibus*.

12. PRO EO QUOD FECIT IDUMAEA ULTIONEM, — *q. d.* Quia Idumaei Chaldaei se conjunxerunt in expugnatione Jerusalem, ut patet *Abdia* cap. 1. 14; et quia, occisis vel abductis Judaeis, Idumaei Judaeam occuparunt, ut ait Jeremias cap. XLIX, 2. Idcirco, «extendam manum meam super eam,» percutiam eam et plagis afficiam.

13. ET FACIAM EAM DESERTAM AB AUSTRO. — Hebraice מלתעמאן *milteman*, id est a Theman, quae fuit urbs primaria Idumaeae; ita dicta, a Theman filio

ex quo Israelitis graves fuerunt, II Reg. XIII, 20. Vastatus ac imminutus esse ab Assyriis sub Salmanasare aut Sennacheribo minatur Isaias, XV, 1 et seqq.; XVI, 14, et Amos II, 4 et seqq.; frangendus autem magis post Hierosolymorum excidium a Nabuchodonosore et Babylonis, quos in oppugnandis Judaeis adjuverunt, II Reg. XXIV, 2, praenuntiat Jeremias, XXVI, 3; XXVIII, 1 et seqq.; et Noster hoc loco, qui Moabitibus jungit Idumaeos, propter peccatorum communicationem, disjungit judicia in utroque exercenda quae Moabitibus denuntiat, vers. 9, 10, 11; Idumaeis, vers. 12, 13, 14.

Eliphaz, filii Esau, Genes. XXXVI, 13. Sed quia Theman urbs australis erat Idumaeae, ac Theman hebraice significat Austrum; hinc recte Noster vertit ab austro. Idem ergo est a Theman, ut habent Hebraea et Septuaginta, quod ab austro. Significat Propheta totam Idumaeam ab austro ad aquilonem (hujus enim limes videtur fuisse Dedan) a Chaldaeis fore vastandam. Ita Maldonatus, et innuit S. Hieronymus.

14. DABO ULTIONEM SUPER IDUMAEAM PER MANU PULI MEI, — id est occasione, vel causa injuriae populi mei, id est populo meo ab Idumaeis illata. Ita Prado. Secundo, simpliciter dicimus, quod Judaei ultionem sumpserint de Idumaeis tempore Machabaeorum, vel alias. Hoc enim plane haec verba sonant, licet rei gestae historia, ait Vatablus, in Scriptura scripta non exstet; uti nec plura alla a Prophetis dicta. Vide dicta Jerem. XLIX, 2.

SCIENT (id est experientur) VINDICTAM.

15. PRO EO QUOD FECERUNT PALESTINI. — Ab Idumaeis transit ad Palestinos, sive Philistinios, veteres Iudeorum hostes (1).

16. INTERFICIAM INTERFECTORES. — Ita vertunt et Aquila, et Symmachus, et Theodotus. *Interfectores* vocat Palestinos, qui Judaeos interficere solebant. Unde Chaldaeus vertit: *Interficiam eos, qui morte digni sunt*; hebraice est, *interficiam Cereim*, qui, ut et Peleti et Gethaei, videtur fuisse populi ex urbibus, vel locis Palaestinorum, dictis Geth, Pelet, Ceret, I Reg. XXX, 14, qui, quod essent bellicosissimi et fidelissimi, jamque, ut videtur, conversi ad Judaismum, factique proselyti, asciti sunt a Davide ad custodiam sui corporis, II Reg. XV, 18, uti jam ab exteris principibus ascescuntur Helvetii. Ita Hebraei, licet Ribera in *Sophon* II, num. 11, censet Cereim non esse nomen proprium gentis, sed commune omnium Palaestinorum. Hos enim dicit Cereim, id est excisores, quia erant bellicosi et feri. Quae sententia non est improbabilis. Sane hic, et alibi per Cereim intelliguntur omnes Philistini, per synecdochen, quae ex parte solum intelligimus. Septuaginta, *Ceretim* vertunt *Cretenses*. Cretenses ergo hi sunt Cereim Palaestinae incolae jam dicti, qui coloniam duxerunt in Cretam insulam, indeque dicti sunt Cretenses, et regio eorum Creta. Unde et in Creta portus erat dictus Phenix *Actor*, XVII, 42, a Phoenicibus, qui suos hos colonos, vel vicinas Cretae eos comitatis sunt. Ita Prado. Non est ergo

(1) Philistaei longe olim e Caphthororum et Casiochorum regionibus in Palaestinam immigraverunt (unde et appellati, nam פלשתים *Philistaei*, Ethiope est *mirrare*) tractumque Chananaeam maritimum australem a se occupatum inhabitabant, vid. Gen. cap. X, 14; Levit. II, 33; Jerem. XLVII, 4; Amos IX, 7. Inter eos Judaeos ab antiquissimis inde temporibus odium fuerat accerrimum, quod causam praebuit bellis inter eos longo temporis tractu gestis, vario eventu et successu, vide Jud. X, 7; xiii, 4; I Reg. XIV, 52; II Reg. VIII, 1; I Paralip. XVII, 1; I Reg. IV, 21; II Paralip. XVII, 11; XXI, 16; XXVII, 9; 7; XXXIII, 16; IV Reg. XVIII, 8.

quod quis cum S. Hieronymo miretur, cur Septuaginta hic verterint *Cretenses*; per eos enim intelligunt non Cretenses insulanos, sed Cereim Palaestinos. Cereim enim idem est quod Cretes et Cretenses. Porro Judaeos et Palaestinos permultos in Cretam insulam transmigrasse, patet tum ex aliis, tum ex eo quod Josephus nobilissimus Judaeus ex Creta uxorem acceperit. Sic enim scribit in fine Vite suae: «Post eam duxi aliam mulierem Cretensem, Judaeam genere, parentibus natam domi nobilissimis, et moribus inter ceteras eximias.» Et Strabo, lib. X. Cretum sive Cretensium transmigrationem in alias terras, aequae ac fortitudinem bellicam celebrat. An vero Cretenses insulani orti sint ex hisse Cereim Palaestinae, an ex adverso hi ab illis (1), dissentiunt interpretes. Prius assertit Prado, posterior Scholiastes et Theodoretus, ex eo quod hic subditur: «Perdam reliquias maritimae regionis;» in eo tamen conveniunt passim, quod hi Cereim, sive Cretes fuerit gens particularis, quae vel totam Palaestinam, vel partem ejus aliquam maritimum incoluerit. Ita censent Vatablus, I Reg. cap. X, Abulensis ibidem, Quasi. X, B. David, Mercurus et alii in *Lexico*, et Prado hic, et Pineda, lib. II *De Rebus Salam.* cap. XIV. Quare non videtur verum quod aliqui, ut Avenarius in *Lexico*, censent Cereim esse Cretam sive Cretum insulam, ita dictam ab Hebraeo כרת *carat*, id est excisore, occidere, eo quod Cretenses insulant essent bellicosissimi milites: indeque derivatum esse verbum Graecum κρητις, et Latium certo, quasi Cretes idem sint quod *cretatores*, et κρητις, id est potentes, vincentes, dominantes. Certum est enim hic agi de Cretensibus incolis, non insule Creta, sed Palaestinae. Sic et David, I Reg. cap. XXX, 14, ait se irruisse «ad meridiem Cereim,» sive Creta, non insulae (haec enim ab eo toto mari erat remota), sed Palaestinae: haec enim erat vicina tribui Juda, et Siceleg, in qua et Gebat David, profugus a Saule.

PERDAM RELIQUIAS MARITIME REGIONIS. — Id est perdam Philistinios. Hi enim erant accolae maris Mediterranei.

Tropologice, S. Hieronymus per Ammon accipit hereticos, per Moab philosophos superbos, de quibus dicitur: «Perdam sapientiam sapien-

(1) Nomen inde sortitus esse, quod ortu Cretenses fuerint, Lackmacher *Observat. philolog.* part. II, *Observat.* II, § 5 et seq., argumentis haud improbabilibus evincere studuit, inter quae illud minime est contemnendum, quod apud Stephanum Byzantinum (voce Gaza) incluenta exstet traditio, Cretenses, rege Minoe, expeditionem suscipiis, istas in oras, et Gazam occupasse, quam Minos appellaverint, unde apud illos templum reperit Jovis Cretae, *Marsus* ab eis appellati. Cf. Vitringa, *Comment. ad Isai.* XIV, 28. Ergui est momenti quod sententiae illi de ortu כרתים, a Calaneo quoque docte defensus (in *Dissert. de ortu Philistaeorum eorumque ditis*, Commentario in priorem Samuelis libram praemissa, opposuit J. D. Michaelis in *Spicileg. Geogr. hebr.* edit. part. I, pag. 284).

tum, et intelligentiam intelligentium reprobo. » Per Idumaeam terrenam eos, qui relicto spiritu zarnem sequuntur. Hos Deus subjicit Juda, id est rationi et spiritui: «Ut illi, inquit, conjuncta caro esse desinat, et Idumaea transat in Judeam. Philistinim interpretantur cadentes pectore, qui et ipsi de auro Babylonis calice inehriati sunt, et saviunt, et toto animo Israeli insulant, ideoque a populo Dei divisi sunt.» Per hos ergo Turcae et pagani accipi possunt, quos Deus tandem disperdat.

Moraliter, disce hoc capite, quam Deo displiceant immiseri cordia et invidia, quamque simili clade et calamitate puniat eos, qui aliorum calamitati non condolent, sed insulant. Ideo enim Ezechiel, Jeremias et Isaias, Moab, Ammon, Philistinis, Tyriis aliisque gentibus excidium intendant, quod in Judaeorum clade et excidio non doherint, sed exultarint. Annibal et coelum et hominum odium sibi concivit, dum inspecta humani sanguinis plena fossa, dixit: «Pulchrum hoc esse spectaculum.»

Et Vitellius Caesar, dum ab eadaveris fetorem via declinantibus ceteris, ipse recta per acervum mortuorum profectus, dixit: «Optime olere hostem, et praesertim civem.» Ita Suetonius in *Vitellio*.

Magis vero Wenceslaus Imperator Bohemiae rex, qui ita ferus fuit, ut assiduum penes se haberet carnificem, quem compatrem appellabat, quia filium ejus de sacro fonte levarat; et tam familiariter eo utebatur, ut aliquoties uno eodemque equo secum vehi illum passus fuerit, ait *Umbraus*, lib. XIII. Quocirca merito a regibus baronibus captus, et ab electoribus Imperio deturbatus est anno Domini 1400. Ita *Emilius*, lib. X.

Ex adverso aequae Deo et hominibus placet hostibus victis et afflictis compati, ac misereri. Illustres hac in re fuerunt Romani. Senatus enim Romanus Syphacem quondam opulentissimum Numidiae regem, captivum in custodia Tibure mortuum publico funerari censuit offerendum, ut vixit dono honorum sepulture adiret. Consimili clementia in Perse usui est. Nam cum Alba, in quam custodiae causa relegatus erat, decessisset, quaestorem misit, qui eum publico funerari efferret, ne reliquias regiae jacere inhonoratas pateretur. Hostibus haec, et miseris, et fato functis officio regibus erogata. Atque ut ab universis Patribus C. ad singulos veniam, L. Cornelius consul primo Punico bello, cum Olbiam oppidum cepisset, pro quo fortissimam pugnam Hanno dux Carthagenusium occiderat, corpus ejus et tabernaculo suo amplo funere extulit: nec dubitavit hostis exequias ipse celebrare; eam demum victoriam, et apud deos, et apud homines minimum invidiam habituram credens, quae plurimum humanitatis habuisset.

Age M. Marcelli clementia, quam clarum, quamque memorabile exemplum haberi debet! Qui

captis a se Syracusis, in arce earum constitit, ut urbis modo opulentissima, tunc afflictæ fortunam ex alto cerneret. Ceterum casum ejus lugubrem intuens, fletum cohibere non potuit. Quæsi quis ignarus vir aspexisset, alterius victoriam esse credidisset. Itaque, Syracusana civitas, in maxima clade tua aliquid admixtum gratulationis habuisti; quia si tibi incolum stare fas non erat, leviter sub tam mansueto victore cecidisti.

Pompeius regem Armeniæ Tigranem, qui et per se magna cum populo Romano bella gesserat, et infestissimum urbi nostræ Mithridatem Ponto pulsam viribus suis profexerat, in conspectu suo jacere superbia diutius passus non est, sed benignis verbis, diadema, quod abjecerat, capiti reponere jussit, certisque rebus imperatis, in pristinum fortunæ habitum restituit; æque pulchrum esse judicans et vincere reges et facere.

Catonis quoque morte Cæsar audita, et se invidere illius gloriæ, et illum suo invidisse dixit: patrimoniumque ejus liberis ipsis incoluere servavit.

Marci autem Antonii animus talis humanitatis intellectu non caruit. M. enim Bruti corpus liberti suo sepeliendum tradidit, quoque honoratius cre-

maretur, injici ei suum paludamentum jussit, jacentem non hostem, sed civem, deposito existimans odio. Cumque interceptum a liberti paludamentum compersisset, ira percitus, prolatum eum animadvertit, hæc ante prefatione usus: « Quid? tu ignorasti cujus tibi viri sepulcrum commiserim? »

Annibal Æmilii Pauli apud Cannas trucidata quæsitum corpus, quantum in ipso fuit, intumescens latum jacere passus non est. Idem Tiberium Gracchum læanorum circumventum insidiis, cum summo honore sepulture mandavit, et ossa ejus in patriam portanda militibus Romanis tradidit. Idem M. Marcellum in agro Frutio, dum conatus Pœnorum cupidinis quam consideratus spectatur, intertempum legitimo jure extulit; Punico quoque sagulo, et corona donatum laurea rogo imposuit, ita Valerius Maximus, lib. V, cap. 1.

Agessilas, audita suorum Spartanorum contra vicinos Corinthios victoria, sed ultrinque cruenta, ingenuit: « Quot, inquit, perierunt Græciæ cives, qui barbarorum, ac præsertim Persarum, vires et incursum retundere potuissent! » Ita Plutarchus in Agessila.

Q. Fabius Maximus, qui cunctando Annibalem fregit, a clementia dictus est Ovicula, teste Plin. lib. De Viris illustribus.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite, et duobus sequentibus transit Propheta ad Tyrum, eique idem, quod aliis gentibus minatur, excidium, eo quod invicem et amula gloriæ Hierosolymæ, in ejus clade exultavit. Quocirca graphice Tyri clades describit. Inde, vers. 15, asserit, quod insula, et principes, ac naves stipulant in Tyri eversione. Idem Tyro comminatur Isaias, cap. xxiii (vide ibi dicta); Jeremias, cap. xlvii, 3; Amos, cap. 1, 9 (1).

1. Et factum est in undecimo anno, prima mensis, factus est sermo Domini ad me, dicens: 2. Fili hominis, pro eo quod dixit Tyrus de Jerusalem: Euge, contracta sunt portæ populorum, conversa est ad me: implebor, deserta est. 3. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecco ego super te, Tyre, et ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans. 4. Et dissipabunt muros Tyri, et destruent turrese ejus: et radam pulverem ejus de ea, et dabo eam in limpidissimam petram. 5. Siccatio saganarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus: et erit in direptionem gentibus. 6. Filias quoque ejus, quæ sunt in agro, gladio interficientur: et scient quia ego Dominus. 7. Quia hæc dicit Dominus Deus: Ecco ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor regem Babylonis ab aquilone, regem regum, cum equis, et curribus, et cæto, populoque magno. 8. Filias tuas, quæ sunt in agro, gladio interficiet: et circumdabit te munitionibus, et comportabit aggerem in

(1) In primo adversus Tyros oraculo anno institutionis Ezechielis sexto dato, 1; Propheta, primo, perstringit Tyri gaudium de Hierosolymæ excidio et speratum hinc suæ amplitudinis incrementum, 2; secundo, summam complectitur obsidionem, expugnationem et direptionem hujus urbis, 3-6; tertio, singillatim exponit apparatus

et expugnationem contra Tyrum a Nabuchodonosore susceptam, 7, 9; vim, devastationem et excidium cum civium locum illatum urbi, 10, 14; terrorem hinc et stuporem in vicinis insulis et maritima emporia dispersam, 15-18; quarto, demum adjicit decretum de solitudine diu duratura, 19-21.

tyro: et elevabit contra te clypeum. 9. Et vineas, et arietes temperabit in muros tuos, et turrese tuas destruet in armatura sua. 10. Inimicatione equorum ejus operiet te pulvis eorum: a sonitu equitum, et rotarum, et currum, movebuntur muri tui, cum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum urbis dissipatæ. 11. Ungulis equorum suorum conculeabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio cadet, et stature tue nobiles in terram corruent. 12. Vastabunt opes tuas, diripient negotiationes tuas: et destruet muros tuos, et domos tuas præclaras subvertent: et lapides tuos, et ligna tua, et pulverem tuum in medio aquarum ponent. 13. Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, et sonitus cithararum tuarum non audietur amplius. 14. Et dabo te in limpidissimam petram, siccatio saganarum eris, nec adificaberis ultra: quia ego locutus sum, ait Dominus Deus. 15. Hæc dicit Dominus Deus Tyro: Numquid non a sonitu ruina tua, et gemitu interfectorum tuorum cum occisi fuerint, in medio tui commovebuntur insula? 16. Et descendet de sedibus suis omnes principes maris: et auferent exivias suas, et vestimenta sua varia abjicient, et induentur stupore: in terra sedebunt, et attoniti super repentino casu tuo admirabuntur. 17. Et assumentes super te lamentum, dicent tibi: Quomodo peristi, quæ habitas in mari, urbs inclitya, quæ fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant universi? 18. Nunc stupebunt naves in die pavoris tui: et turbabuntur insulae in mari, eo quod nullus egrediatur ex te. 19. Quia hæc dicit Dominus Deus: Cum dederò te urbem desolatam sicut civitates, quæ non habitantur: et adduxero super te abyssum, et operuerint te aquæ multæ: 20. et detraxero te cum his, qui descendunt in lacum ad populum sempiternum, et collocavero te in terra novissima sicut solitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum, ut non habitent: porro cum ledero gloriam in terra viventium, 21. in nihilum redigam te, et non eris, et requisita non venieris ultra in sempiternum, dicit Dominus Deus.

1. UNDICESIMO ANNO — a captivitate Joachin, qui fuit quoque annus 41 regni Sedecie, quo anno a Chaldeis expugnata et versa est Jerusalem, qui rursus fuit annus 18 Nabuchodonosoris. Ergo illo anno necdum erat obsessa Tyrus. Nam, vers. 3, ait: « Ascendere faciam ad te gentes multas; » et vers. 7: « Adducam ad Tyrum Nabuchodonosor. » Falluntur ergo, qui eam obsessam volunt anno 7 Nabuchodonosoris. Idem patet cap. xxxix, vers. 17 (1).

PRIMA DIE MENSIS, — scilicet quinti, quando Tyrus jam accipere intra 20 dies potuerat nuntium, de Jerusalem expugnata 9 die mensis quarti præcedentis, ut habetur IV Reg. xxv, 1. Ex circumstantiis ergo temporis recte conjicit R. David, Prado et alii, quintum mensem hic notari. Itaque Tyrus, gaudens de excidio Jerusalem, dixit (2):

(1) Ex ordine temporis, ut bene notat Rosenmüller, post vaticinam anno nono exsiliis sui a Propheta promulgata (cap. xiv et xxv), unæ sequi debebat prophetia contra Egyptum, anno decimo pronuntiata, infra xxx, 1. Sed quoniam Tyrus prius fuit destruenta, et illius destructa ceteros Egyptus futura erat Nabuchodonosori, xxx, 18, 19, comminatio Tyri agenda, hæc serius pronuntiata, ante comminationem de Egypto vastanda pœnit. Vid. Lightfoot Chronolog. vet. Test. in ejus Opp. vol. I, pag. 123.

(2) Tres Tyros distinguunt geographi, Palætyrum, Tyrum insulam, et Tyrum alexandriam continenti; Palætyrus, quæ et Tyros vetus Latine dicitur, trigesima stadia abest a Tyro insula, austrum versus, teste Strabone Geograph. lib. XVI. Quæ de Tyro per Nabuchodonosorem

2. CONTRACTA SUNT PORTE POPULORUM, — id est contractæ sunt portæ Jerusalem, ad quam omni ex parte gentes conveniunt quasi ad mercatorem,

vastanda ab Ezechiele prænantiantur, sola de Palætyro intelligentia esse, post Marshamum in Can. Chronol. ad sec. XVIII; et Perizonium, Orig. Babylon. part. II, pag. 76, pluribus demonstrare sœdunt Vitringa in Notitia Tyri præmissa, Comment. ad Isai. xxiii, vol. I. Sont sane in nostro vaticinio quedam, quæ magis conveniunt urbi in continente quam in mari sitæ; velti quod infra vers. 10, 11, Nabuchodonosor cum equis, curribus, equitibus urbem intraturus describitur; porro quod idem ille adversus eam aggerem congeaturus dicitur, vers. 8, nec non quod et suburbia tribuuntur, xxvii, 28. Contra solam in Tyrum insulam cadit, quod infra vers. 3, urbs destructa comparatur loco siccatis rotulis destinato in medio mari; tum quod xxvi, 4, 23, 26, dicitur in corde maris בְּרֵיב יָם בֵּית יִצְרָאֵל non præcisè medium rei allatum notare; illud tamen negari vix poterit, indicari ista locum formata, rem, de qua sermo est, cingi unquam illa re, in cuius corde est. Porro infra vers. 6, filie Tyri quæ sunt in agro, id est oppida a metropoli pendentia, quæ erant in continente, opponuntur Tyro in mari constructæ. Præterea Tyrum insulam jam olim, diu ante Nabuchodonosoris tempora, existitisse, patet ex eo quod Josephus narrat, Antiq. lib. IX, cap. xiv, tempore Salomonis Sidonem Acœm, et Palætyrum deponere a Tyris ad Assyrios; unde Yaguel, Tyrum aliquam a Palætyro distinctam jam tum fuisse, et Assyrium, graviter offensam, quod Tyri se ei non submitterent, mox reversam in Phœnicem, illos ad obsequium conacturam sexaginta navibus aggressum esse, sed irritò conatu. Cf. Relandi

et religionis celeberrimum emporium. Hinc eam per portas denotat. Unde Vatablus et Maldonatus vertunt et explicant, *q. d.* Confracta est urbs portarum, vel urbes, quas erat porta populorum. Urbes enim vocat portas, eo quod undique portas haberet, per quas circumquaque populi omnes ad eam confluebant. Aliiter quoque Maldonatus, *q. d.* Urbs portarum, id est urbs ex qua omnes populi portam aliquam suam denominant. Solent enim minores urbes ex majoribus portas, quibus ad eas iter, appellare, ut in multis Gallie urbibus aliqua porta Parisiensis vocatur.

CONVERSA EST (scilicet illa populi frequentia et negotiatio, a Jerusalem) AD ME — TYRUM.

IMPLEBOR — opibus et meritis, quia vastata est Jerusalem, *q. d.* Eius evacuatio erit mea implebitur; ejus vastitas erit mea celebritas; ejus ignominia erit mea gloria.

Moraliter, intus hic mundi inopiam, conditionem et praxim: non ornati hos, quin spoliati illos: si quem opibus cumulat, alium premit egestate: non potest impleri hic, quin evacuato ille; atque ita facit, ut unus alteri videatur, ejusque bonis inhiat. Ut soli dum unum hemispherium sua luce illustrat, alteri tenebras offundit; atque uti in hausto dum una stula atollitur, altera deprimitur: ita in mundo nemo altitoli potest et invidiosus, nisi alii deprimentur et obscurantur, ait H. Pintus. E contrario Deus dives est in omnes. Unde de justo, qui in Deo habitans ditatur, ait Psaltes *Psalms. cxi.*: «Gloria et divitiis in domo ejus: et iustitia ejus manet in seculum seculi.» Et *Psalms. xxxvi.*: «Spera in Domino, et fac bonitatem: et inhabitabit terram, et pascetur in divitiis ejus.»

3. SUPER TE. — Vatablus, *contra te*, supple, veniam, vel virgam meam et gladium vibrabo.

MARE FLUCTUANS. — Significat Chaldaeorum multitudinem, tumultum, fragorem, per fluctus Tyro, mari adjacenti, nobilissimos. Copias ergo Chaldaeorum vocat fluctus, quia erant maxime plurimie et sievissime. Sic et Jeremias, cap. *xlvi.*, 9, copias Egypti, et cap. *li.*, 42, copias Cyri vocat fluctus.

4. ET RADAM PULVEREM EJUS DE EA. — Est hyperbole, *q. d.* Tyrum evertam, et eradam usque ad fundamenta, faciam ut ne pulvis quidem in ea remaneat. Erat enim Tyrus exstructa in rupe, in medio mari. Incoque vero terram ad fabricandum,

Palat., pag. 1054 et seqq., qui inter alia plura apposite observat, veteres, Tyri antiquitatem celebrantes, nunquam adnotare, se de Palaturo loqui, sed de clara illa in insulari Tyro. Quae cum, ita sint, nos quidem Ezechielis vaticinium non dubitamus Tyrum illam insulam, jam ab antiquissimis inde temporibus cultam et celebratam, potissimum spectare, ita tamen ut et Palatyrum, tanquam partem illius simul respiciat, sicuti et Plinius ambitum Tyri inclosa Palaturo describit. Et jpenum illud tempus obsidionis videtur indicare de Tyro insula agi. Palatyrum non credo et tantum negotii potuisse facessere. (Rosenmuller.)

et hortos construendos eo comportaverant, quam Deus dicit evertendam, imo radendam, ut rupe nuda relinqueretur, qualis erit antequam urbs construeretur. Unde sequitur: «Dabo eam in impudissimam petram,» hoc est, faciam ut in Tyro sola relinqueretur limpissima; Septuaginta, *nitidissima*, rupe, in qua constructa est (unde hebraice Tyrus dicitur *צור* *isor*, id est *petra*) sitque tanta Tyri oolitudo, ut in ea piscatoris sagenas suas madefactas extendant et existent. Ita Theodoretus. Hoc est, quod subdit: «Siccatio sagenarum erit,» Tyrus. Nulla ergo urbs, nullus mercator, nullus princeps gloriatur suo robore, suis opibus, suis civibus, suis clientelis; licet enim his abundet quasi Tyrus, et quasi mare aquis, tamen si Deum offendant, facile ab eo omnibus spoliantur, et in siccum limpidaque petram redeunt.

6. FILIAE QUOQUE TYRUS. — Hoc est Sidon, et aliae urbes et vici Tyro quasi metropoli subjecti. Haec enim ab hebraeis vocantur filiae, sicut ipsae metropolis vocatur mater.

7. REGES REGUM. — Ita vocat Nabuchodonosorem, qui multos reges habebat subiectos. Unde Megasthenes apud Josephum, *X Antiq. xiii.*, contendit Nabuchodonosorem fortitudine et rerum gestarum magnitudine superasse Herodem. De quo plura *David. ii.*, 37. Alii per *regem regum* intelligunt Alexandrum Magnum, qui post Nabuchodonosorem, anno 243, Tyrum expugnavit. Quem Paulus Orosius vocat magnum misiarum gurgitem, et totius Orientis altissimum turbinem. Nota: Putant multi Tyrum a Nabuchodonosore esse expugnatam paulo post Jerusalem, scilicet anno 23 Nabuchodonosoris, cum ipse Tyrum obsedisset tres annos cum dimidio, teste Philostrato apud Josephum. Unde *Isaie xxiii.*, 17, dicitur post 70 annos Tyrus reaedificanda, scilicet cum Jerusalem, a Cyro: sed fallitur; nam 43 annis fuit obsessa Tyrus, et capta anno 33 Nabuchodonosoris, uti ostendam cap. *xxix.*, 17.

8. ELEVABIT CONTRA TE CLYPEUM, — ut eo contra tua tela se protegat, cum te invadet; vel, *q. d.* Sublatis consertisque clypeis milites contra te testudine de more facient, per quam in muros tuos insendant urbem invasuri. Testudo enim erit continuata clypeorum series a milibus subjectis curvata in formam animalis quod testudo velum. Unde Livius: «Ipse scalas ferri ad muros ab omni parte muri jussit, ac testudine ad portas successit;» «testudine,» id est continuata clypeorum crasse super capita. Idem, *lib. IV De Bello Maced.*: «Sublatis deinde supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modo ad caecos cecos, sed ne ad miserandum quidem ex propinquo telum, loci quidquam esset, testudine facta subibat.»

9. VINETAS. — Erant quas magni corbes ex vimine (hinc vocantur vineae, quas vimineas) quibus obsidentes se tegebant, et ex his ita penetrabant ad murorum fundamenta subverenda. Ita Vegetius, *lib. IV.*, cap. *xy.* Aliiter Vatablus vertit, sci-

licet, *torquentium ferendi*. Hebraeum enim *מחב* *macha* significat delere, evterere. Hinc *מחב* *macha* significat torquentium evterens muros.

ET ARIETES. — Arietis praesens bombardas et tormenta aenea non habentibus, erat trabs armata ferro instar arietis, quae impulsu multorum militum moenia percutebat, nec ulla turris tam valida erat, aut muros, qui licet primos arietis ictus sustinisset, assiduos vincit. I. ad Josephum, *III Bell. ix.* Vide arietis formam apud Lipsium, *lib. De Milit. Rom.* Septuaginta vertunt, *arces*, id est *lanças*; R. Salomon balistas, quae lapides in muros ejanbantur.

10. INUNDATIONE EQUORUM. — id est, ut Septuaginta, *multitudinis equorum aperiet te pulvis eorum, q. d.* Tam multi equites Chaldaei te invadent, tantumque pulveris iniquis suis excitabant, ut tota pulvere tegi et obculitari videaris. Sic ait *Isaias*, cap. *xc.* vers. 6: «Inundatio camelorum operiet te.»

A SONITU (pre sonitu) EQUITUM. — Vix credat, nisi experius, quantus sit fragor et terror equitum, urbe vi capta discurrentium, tum ut forum, plateas, vias locaque omnia refugii occupent; tum ut milites et loculas ne fuga evadant, comprehendant; tum ut resistere volentes percillant. Vid. ego, et audivi haec in Belgio Trajecti ad Mosan degens, cum ea urbs ab Hispanis vi expeteret. Sane videbam mihi videre et audire fragorem et terrorem, qui erit in ultimo mundi die.

11. STATUE TUAE ROBILES (id est trophaea tua, vel imagines clarorum virorum) IN TERRAM CONRUENT. — Ita Vatablus. Haec enim hebraice vocantur *מטבעות* *mattebot*, id est statuae. Tales sunt columnae, pyramides et arcus triumphales, quales hic Romae videmus: nimirum columna Trajani 420 pedum stitudo, et tanta crassitie, ut interius per columnam ab imo in summum ascendatur, in qua victoria omnes Trajani exsepulta sunt. Item columna Antonini, pyramides Egyptiae ante templum S. Petri, ante basilicam Lateranensem, et ante ecclesiam S. Mariae Majorum. Item arcus Titi et Vespasiani de devicta Judaea, arcus Septimi Severi, ad radices Capitoli; arcus Constantini de devicto Maxentio (1).

Aliiter Prado: per *mattebot* enim accipit idola quae Tyrii tam anxie custodiebant, ne hostili carne avocati eorum dii, aut indignati discederent, ut vinculis ea annexerent. Erant haec simulacra Herulis et Apollinis, teste Curtio, *lib. IV De Vita Alexandri*, et Prutarcho, *problem. 61.* Septuaginta vertunt, *substantiam fortitudinis tuae*; et R. David, *turres fortitudinis tuae.*

13. ET QUESCERE FACIAM MULTITUDINEM CANTICORUM TUORUM, — quibus tu, o Tyre mercatrix,

(1) Vox hebraea *mattebot*, potest etiam ve. ti. columnas. Nam Herodotis testimonio, *lib. II.*, cap. *xlv.*, in templo Tyriano duae erant columnae una ex auro, altera ex smaragdis costata, quas quidem columnas Tyrii ut tuam suae urbis fors habebant.

quasi meretrix, mercatores ad te pellicis. Vide dicta *Isaie xxiii.*, 15 et 16.

14. NEG. L. DIFICABILIS ULTRA. — Dices: *Isaie xxiii.*, 17, dicitur Tyrus instauranda post 70 annos. Respondet S. Hieronymus, instauratam fuisse Tyrum in urbem, sed non in regnum; nam Tyrus deinceps subfuit Chaldaeis, Graecis, Romanis; *secundo*, respondet Scholiastae, cives Tyri omnes bene fuisse deletos, ac proinde postea aliam fuisse quasi Tyrum, quae ab alia hominum natione, aliis legibus et moribus, imo, ut aliqui volunt, alio loco instaurata sit; *tertio* et plane, fleturum *דרי* *od*, id est *amplius*, significat tempus jubilei, id est saeculum 50 annorum (ut patet *Exodi* *xxi.*, 6) intra quod Tyrus non est aedificata, sed post annos 70. Ita Theodoretus. Vide dicta *Isaie xxiii.*, 15 (2).

15. A SONITU RUINAE. — Est hyperbole, *q. d.* Sicut, turris ruente, omnia vicina commoveantur, ita, Tyro ruente, vicina insulae, id est insulae, ad famam et nuntium vastationis Tyri commoti sunt, id est commovebuntur pavore et admiratione.

16. DESCENDENT DE SPEDIBUS SUIS, — ut sedant in terra more lugentium.

PRINCIPES MARS, — id est vicinarum insularum, quae in mari sunt aequae ac Tyrus.

EXUVIAS SUAS. — Hebraice *מעליהם* *mailehem*, id est, pallia sua; Septuaginta, *coronas et diademata sua.*

ATTONITI SUPER REPENTINO CASU TUO. — Repentini enim et improvisi casus acerbiore sunt. Hinc Adrianus Imperator anulum gestabat, quem aiebat fuisse Drusi Germanici, cui insculptum erat: «Illis gravis est fortuna, quibus est repentina.» Et Seneca: «Gravius, ait, nocet quodcumque in expertum accidit: melius est praecavere quam cavere.» Hoc est quod ait S. Augustinus *lib. De Singular. Clarior.*: «Ubicumque fuerit providentia, frustrantur universa contraria: ubi autem providentia negligitur, omnia contraria dominantur.» Si ergo sapias, utere consilio, quod est oculus futurorum, coque futura dispice et prospice.

17. ET ASSUMENTES SUPER TE LAMENTUM. — Simile lamentum Babiloni excisae inducit *Isaie* cap. *xiv.*, 40.

(2) Ceterum cum Ezechiele, Tyro desolationem minanti, inquit Rosenmuller, pugnare videtur *Isaias*, qui *xxiii.*, 17, Tyroem per septuaginta tantummodo annos oblivioni tradendam, isque absolutis ad questionem suam vestituram esse dicit. Et vero Tyrum tam a Nabuchodonosore, quam ab Alexandro Magno destructam hactenus renatam esse constat. Neque vero noster locus, pergit idem auctor, Nabuchodonosorem ait fore eam qui Tyrum ita sit vastaturus, ut non amplius sit habitanda, sed hoc dicit Deus, fore aliquando tempus, quo urbs desolata prorsus jaceret. Morem hunc esse prophetarum, ut in vaticiniis suis ad propinquum simul et remotum tempus respiciant, adeoque prophetas, ad saecula longe remota spectantes, alius quo tempora proxima tangunt, immiseri, jam observatum a pluribus.

Tropologiae, hoc lamentum animae excelsae, quae in peccatum mortale prolabitur, recte adaptat S. Hieronymus.

12. IN DIE FAVORIS TUI. — Septuaginta, in die ruinae tuae.

19. ABYSSUM. — Chaldaeus, exercitum immensum, ut operiant te aquae multae, id est multi hostes et populi, ac consequenter multae eruminae, gravesque et profundae clades. Sic ait Psalm. XLII, 8: « Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum, » id est una afflictio alteram secum trahit, dum tu, Domine, cataractas tuas aperis, et pluis in nos calamitates.

20. QUI DESCENDUNT IN LACUM, — id est in foveam et sepulcrum.

AD POPULUM SEMPERITERNUM. — Hebraice, ad populum secuti, id est ad populum jam olim a multis saeculis mortuum, qui dormit somnum sempiternum, ut ait Jeremias cap. LI, 37, quos proinde vocat « mortuos sempiternos, » Thren. III, 6; secundo, q. d. Cum descendit in lacum, id est in infernum, ad aeternum ignem destinatis constituit te, in sempiternum arsuram. Ita S. Hieronymus et R. Salomon.

IN TERRA NOVISSIMA. — Hebraice תחתית אבות, id est inferiori, scilicet in sepulcro et inferno (1).

SICUT SOLITUDINES VETERES, — id est similem ruinis urbium antiquis, quarum vix ullum cernitur vestigium. Ita Maldonatus.

CUM DEDERO GLORIAM IN TERRA VIVENTUM, — cum restituro felicitatem et gloriam pristinam Hierosolymae, ex quo omnes meam potentiam glorificabunt. Unde Chaldaeus vertit: Gaudium in terra Israel dabo.

Vocatur Jerusalem terra viventium, primo, quod in ea colebatur deus verus et vivus, qui sui cultores sibi similes facit viventes, uti idola mortua faciunt stupidos.

Secundo, quia in Jerusalem sepulti erant fideles et iusti, post modicum tempus resurrecturi in vitam aeternam, Isaiae XXVI, 20; Apoc. VI, 9.

Tertio, q. d. Tu, Tyre, insultasti Hierosolymae, quod jam esset terra mortis et mortuorum: ecce faciam ut tu descendas in lacum, et sis terra mortuorum: Jerusalem vero sit terra viventium, cum reflorescet hominum viventium numero et gloria. Ita R. David, Maldonatus, Prado et alii. Alii explicant, q. d. Cum dedero gloriam in terra viventium, id est, cum in tui punitione et excidio gloriae meae vindictae et potentiae ubique terrarum ostendero. Hic commentarium suum cum vita finis noster Prado, transitque ad terram viventium.

(1) Hoc loco cum Tyrum quasi in circum, sedem mortuorum demittenda dicitur, vi oppositionis terra viventium, sensu strictiori de terra Judaica est capiendum, ejus malis Tyrum latabatur, quamque ut mortuum descriptam habebat. (Rosenmuller.)

21. IN NIHILUM REDIGAM TE, — « te, » id est tuam

gloriam, imperium, opes, delicias, palatia, merces, etc., ut amplius non sint, nec in sua forma et essentia existant, et quoad eam quasi annihilentur. Nam quoad materiam primam, certum est eam non annihilari. Res ergo dicuntur annihilari, cum earum species, forma et decor perit, ita ut quasi ad materiam primam et ad rude chaos, ex quo proderunt, redigantur. Unde explicans subdit: « Et non eris, et requisita non inventientur ultra in sempiternum. » Hic finis Tyri inlythe. Hic finis regum, regnorum, opum, honorum et pompae mundi. Sic Apoc. cap. XVI, 11, de regno Antichristi et mundi, dicitur: « Bestia quae erat, et non est; » de Deo vero ejusque regno dicitur Apoc. I, 4: « Qui est, qui erat, et qui venturus est. » Et Daniel. VII, 27: « Cujus regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei et obedient. » Hoc est ergo elogium, hoc nomen regis et ejusvisus hominis defuncti « Fuit, et non est. » Dei vero et Beatorum: « Fuit, est, et erit in perpetuum. » Sic transit gloria mundi: sic durat gloria caeli.

Exstat epitaphium cujusdam regis Franciae notum et patheticum haec de re, quod citat Dohr adag. 8, estque tale:

Risi, phro. Fui, non som. Stultus, requiesco.
Lasi, non ludo. Cecidi, non meo. Pavi
Corpus, alio vermine. Vigilavi, somno. Dixi
Salve, dico Vale. Natus, lapso. Saevavi,
Vincor. Celsavi, pace alior. Jure ego vi,
Jure igitur morior: non obisio, obitare nequirem.
Terra fuit quondam, rursus sum terra. Nihil som.
Terra caluca vale, vermes salve, requiesco.

Hoc erit et epitaphium cujusque nostrum. Quam sapientis qui caduca, et mox castra spernit, ac aeterna juglar mansura arbitri! Audi epitaphium Romae captae, et vastatae a Genserico rege Gothorum, sub Honorio Imperatore, anno Domini 410; quod inaniens et ingemiscens S. Hieronymus in Bethlehem, ita orditur Proemium lib. III Comment. in Ezechielem: « Nihil longum est quod finem habet, et omnis retro temporum series transiit non prodest, nisi forte honorum operum sibi vicium preparaverit, quae semper ad futura, imo ad aeterna respiciunt, et nullis terminis coarctantur. Vera sententia: omnia orta occidunt, et aetate senescent. Et alibi: Nihil est enim opere et manu factum, quod non conficiat et consumat velustas. Quis crederet, ut totius orbis exstructa victoris Roma corrueret, ut ipsa suis populis, et mater fieret, et sepulcrum? ut tota Orientis, Aegypti, Africae littora, olim dominatricis urbis servorum et ancillarum numero procreperent? ut quotidie sancta Bethlehem, nobilis quondam utriusque sexus atque omnibus divitis affluentes susciperet mendicantes? Quibus quoniam opem ferre non possumus, condolemus, et lacrymis lacrymis jungimus: occupatique sancti operis sacrum, dum sine gemitu confluentes videre non pati-

mur, explanationes in Ezechielem, et pene omnia verba in opera vertere; et non dicere sancta, et studium omisit; et Scripturarumque cupimus facere. »

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tyri naves, opes, merces, susperbiari, ideoque eccidium quasi naufragium describit; ut quo major ejus fuit gloria, eo major ejusdem ruinæ, appareat. Primo ergo ejus merces, et gentes Tyrum « a mercatum vententes recenset. Deinde, vers. 26, omnium horum ruinam et rapinam praenuntiat, ideoque Tyrum fore materiam lamenti gentibus omnibus asseverat (1).

1. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: 2. Tu ergo, fili hominis, assume super Tyrum lamentum: 3. et dices Tyro, quae habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad insulas multas: Haec dicit Dominus Deus: O Tyre, tu dixisti: Perfecti decoris ego sum, et in corde maris sita. Finitimi tui, qui te edificaverunt, impleverunt decorem tuum: 5. abiectionibus de Sair extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris: cedrum de Libano tulerunt ut facerent tibi malum. 6. Queres de Basan dolaverunt in remos tuos: et transtra tua fecerunt tibi ex ebor Indico, et praetoriola de insulis Italiae. 7. Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum ut poneretur in malo: hyacinthus et purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum. 8. Habitatores Sidonis et Aradii fuerunt remiges tui: sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui. 9. Senes Giblii, et prudentes ejus, habuerunt nautas ad ministerium variae suppellectilis tuae: omnes naves maris, et nautae earum, fuerunt in populo negotiationis tuae. 10. Persae, et Lydii, et Libyes erant in exercitu tuo belliatores tui: clypeum et galeam suspenderunt in te pro armorum tuo. 11. Filii Aradii cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu: sed et Pygmaei, qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum: ipsi compleverunt pulchritudinem tuam. 12. Carthaginienses negotiatores tui, a multitudine eunectarum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque repleverunt munditiam tuam. 13. Graecia, Thubal, et Mosoch, ipsi institores tui: mancipia, et vasta area adixerunt populo tuo. 14. De domo Thogorma, equos, et equites, et mulos adduxerunt ad forum tuum. 15. Filii Dedan negotiatores tui: insulae multae negotiatio manus tuae: dentes eburneos, et ebeninos commutaverunt in pretio tuo. 16. Syrus negotiator tuus propter multitudinem operum tuorum, gemmam, et purpuram, et scutulata, et byssum, et sericum, et chodchod proposuerunt in mercatu tuo. 17. Juda et terra Israel ipsi institores tui in frumento primo, balsamum, et mel, et oleum, et resinam proposuerunt in munditiam tuam. 18. Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diversarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. 19. Dan, et Graecia, et Mosel in munditiam tuam proposuerunt ferrum fabrefactum: stacte et calamus in negotiatione tua. 20. Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum. 21. Arabia, et universi principes Cedar, ipsi negotiatores manus tuae: cum agnis, et arietibus, et hadis venerunt: ad te negotiatores

(1) In isto secundo adversus Tyrum oraculo, Propheta, rursus, graphicè exponit jactantiam Tyriorum sibi complacentium, primo, de pulchritudine ac satè urbis, 1-4; secundo, de navium soliditate et ornatu, 5-7; tertio, de servitibus populorum, ejus commercio et tuitioni impensis, 8-11; quarto, de negotiatione omni-gena et lucrosissima, cum omnibus nationibus habita, 12-23. Secundo, describit videri fortunae conversionem, primo, per naufragia classium et urbis, 24, 27; secundo, per dejectionem navicularum et remigum ploratus et

lamenta, 28-31; tertio, per carmen quasi funebre de urbis ruina ac interitu, 32-36.

Pauca ad explanationem textus in assignandis vers. populorum et urbium nominibus et locis, annotabimus. Qui plura desideraverit, perlegere poterit D. Canove Commentaria, Rosenmuller Scholia, J. D. Michaelis Supplement. et opus G. Gull. Meyer theologi Altorfii in Bibliotheca Theologica Göttingensi, a C. F. Strenckii edita, vol. IV, pag. 119 et seqq., pag. 216 et seqq., et pag. 533 et seqq.

tui. 22. Venditores Saba, et Reema, ipsi negotiatores tui: cum universis primis aromatis, et lapide pretioso, et auro, quod proposuerunt in mercato tuo. 23. Haraa, et Chene, et Eden, negotiatores tui: Saba, Assur, et Chelmad, venditores tui; 24. ipsi negotiatores tui multas riam involueris hyacinthis, et polymitorum, gazarumque pretiosarum, quae obvoluta et as-tricta erant funibus: cedros quoque habebant in negotiationibus tuis. 25. Naves maris, principes tui in negotiatione tua: et repleta es, et glorificata nimis in corde maris. 26. In aquis multis adduxerunt te remiges tui: ventus Auster contrivit te in corde maris. 27. Diviti-ae tuae, et thesauri tui, et multiplex instrumentum tuum, nauta tui et gubernatores tui, qui tenebant suppellectilem tuam, et populo tuo praerant: viri quoque beliores tui, qui erant in te cum universa multitudine tua, quae est in medio tui: cadent in corde maris in die ruin-ae. 28. A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes: 29. Et descen- dent de navibus suis omnes qui tenebant remum: nauta et universi gubernatores maris in terra stabunt: 30. et ejulabunt super te voce magna, et clamabunt amare: et superjacerit pulverem capitibus suis, et cinere conspergentur. 31. Et radent super te calvitium, et accen- dentur cilicis: et plorabunt te in amaritudine animae ploratu amarissimo. 32. Et assument super te carmen lugubre, et plangent te: Quae est ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris? 33. Quae in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos: in multitudine divitiarum tuarum, et populorum tuorum distasti reges terra. 34. Nunc contrita es a mari, in profundis aquarum opes tuae, et omnis multitudo tua, quae erat in medio tui, ceciderunt. 35. Universi habitatores insularum obstupuerunt super te: et reges earum omnes tempestate percussu mutaverunt vultus. 36. Negotiatores populorum sibilaverunt super te: ad nihilum deducta es, et non eris usque in perpetuum.

2. ASSUME LAMENTUM. — Hebraice נד נד, id est assume, eleva, attolle voces lamentabiles, ex affectu commiserationis erga tantam cladem Tyri.

3. QUAE HABITAT IN INTROITU MARIS. — Hebraice: Quae habitat juxta ostia, id est portus maris. Erat enim insula multorum portuum, inquit Vata- blus.

NEGOTIATIONI. — Tyrus, ait S. Hieronymus, dicitur hic negotiatio, id est celeberrimum emporium negotiationis, a populorum ad insulas multas, a cujus negotiatores scilicet erant potentes et opulenti et principes. Secundo, Maldonatus et Vatablus, «negotiationi,» aiunt, id est negotiatio, quae cum insulis et populis remotissimis negotiatur.

PERFECTI DECORIS EGO SUM. — Primum crimen Tyri, ait S. Hieronymus, est superbia, quod suam pulchritudinem non Dei putet esse, sed suae industriae et virtutis. Secundo, quod perfectam sibi arroget pulchritudinem, q. d. Sum urbium pulcherrima, sum ocellus orbis, ita sum pulchra, ut nihil mihi addi possit, quod solius est Dei, ait Dionysius, cap. IV De Divin. Nom.

4. ET IN CORDE MARIS SITA. — in medio mari, q. d. Dixisti superbe, o Tyre: Ego sum munitissima aequae ac speciosissima domina ac regina maris, circumaemque mari caeruleo circumdata, et quasi coronata, Isaie xxii, 8. Erat enim Tyrus rotunda forma super rupem durissimam (unde et hebraice נד נד, Chaldaice נד נד, latine Tyrus dicitur,

q. d. Rupes, vel saxum) undique quasi insula mari cineta, quatuor stadiis, id est 300 passibus, id est medio milliari distans a terra. Sed Nabuchodonosor, et post Alexander, terra, lignis, lapidibus mare una ex parte implevit, ut Tyrus pedibus adiri et expugnari posset, sique et insula fecit peninsulam. Ita S. Hieronymus, Plinius lib. V, cap. xix, et Curtius, lib. IV. Vide quae de Tyri opibus et gloria dixi Isaie xiii, initio capituli.

Mystice, Tyrus sunt angustiae (has enim signifi- cal Hebraea נד נד Isor, id est Tyrus) istius mundi, qui in maligno est positus, et variis per- turbationibus, quasi fluctibus coarctatur atque percutitur, ait S. Hieronymus. Quae ergo de Tyro hic dicuntur ad litteram, mystice mundo adaptata.

FINITIMI TUI, QUI TE EDIFICAVERUNT, IMPLERUNT DECOREM TUUM. — Vatablus, abolerunt pulchritudinem tuam, id est omnibus ornamentis te exor- narunt, quidquid in orbe pulchrum erat in te contulerunt. Certum est, ait ex Beroso Adrichomius in Descriptione Terrae Sanctae, in Tyro, Tyrum dictam et conditam paulo post diluvium a Tyris, qui septimus fuit filiorum Japhet: postea a Sido- nis fuit aucta, teste Justino, lib. XVIII. Unde S. Hieronymus vocat Tyrum coloniam Sidonio- rum. Pro finitimi tui hebraice נד נד gebulaich, id est termini tui, id est habitantes in terminis tuis, hoc est accolae finitimi tui: puta Sidoni, Giblii, etc. Verum Vatablus proprie a terminis ca-

si, juncitque precedentibus, ac verit: In medio mari sunt termini tui. Sic vertunt et Septuaginta in editione Complutensi. Verum S. Hieronymus asserit Septuaginta vertisse: Beelam filii tui circumdederunt tibi decorem tuum, addiditque eos cor- rupte legisse Beelam pro gebulaich; et נד נד banaich, id est filii tui, pro נד נד banaich, id est edificato- ris tui. Noster tamen Vilalpando, prosequens hoc cap. et sequenti Commentarium P. Prado, contendit studio id ab eis factum esse, suggerente Spiritu Sancto, ut significarent quod Tyrus non Dao, sed Baalam acceptum tulit suum decorem; vel potius, quod filii, id est cives Tyri, eam exornant superbis templis, edificatis Baal et Astarthae. Unde Septuaginta in editione Romana Caraffae ita habent: Tu dixisti: Ego circumdedi mihi decorem meum in corde maris, ipsi Beelam (vel Baalam) filii tui circumdederunt tibi decorem. Baal erat Saturnus, cui pueros ingenitos immolabant, ait Q. Curtius lib. IV, q. d. Hic ornatus tuus, o Tyre, non ornatus, sed potius infamis est tur- pitudinis, et sacrilegum infanticidium, imo parricidium.

5. ABETIBUS DE SANIA. — Loquitur tropico, ait S. Hieronymus, de Tyro maritima quasi de navi (Tyri enim gloria erat in navibus), malo, velis, remis omnique re instructissima, ut significet ur- bis opes, quae aastro, id est Nabuchodonosoris furore, illisa, naufragium fecit. Porro Sanir, vel Sation est mons Hermon, qui Sanir dicitur, id est niveosus, ait Chaldaeus, qui navibus semper riget, ideoque dicitur Chermion, sive Hermon, id est perditus, excisus, sterilis, ait Masius; vel, ut Vilalpando, quia valle a Libano dividitur, et quasi succiditur.

Nota: Pei has abietes significat potentes, mag- nates et gubernatores urbis.

6. OMNIBUS TABULATIS MARIS. — Navis enim duo tabulata, id est duos tabularum ordines, habet, q. d. Omnes navium, id est duorum tuarum tabulae, erant abiegnae. Hinc hebraice est נד נד huchotaim, quod est duale, q. d. Duae tabulae, puta duo tabularum ordines: Noster per diastolen legit נד נד huchot aim, id est tabulas vel tabu- lata maris (1).

MALUM. — Aliqui intelligunt templum Jovis Olympi, et alia in Tyro edificata.

6. TRANSTRA — dicuntur quasi transversim tra- ta: sunt tigna, quae in navi vel domo transver- sim posita, latera connectunt et stringunt. Sep- tuaginta verum, q. d. id est templa: quia, ut Sextus Pompeius, templata est lignum transver- sum in quo sedent remiges. Transtra ergo, ait Caesar, sunt remigum sedilia; haec ligoea, superbe ebore in laminas secto et cislato operuerunt et exornarunt Tyri. Aliqui, ait Theodoretus, vertunt,

(1) Alii intelligunt duas navis extremitates, puppim et proram. Ita Dathius, qui apostrophia verit, id est orna- menta illa quae solent esse in prora et puppi navis.

cornu tuum, id est robur, et vires tuae, scilicet, idola tua et religio: quae est robur reipublicae; indeque forte Septuaginta vertunt, templa, scilicet idolorum.

EX EBORE INDICO. — Nam, ut Virgilius:

India mittit ebur, molles exa thura Sabae;
At Chalyles duri ferrum, vinnasque Pontus
Castoreo.

ET PRAETORIOLA. — Praetorium, Suetonio in Ca- ligula, est magnificentum coenaclo, vel domus sub- urbana. Significat ergo hic magnifica palatia, coenacula, conclavia, suburbana aequae ac urbana Tyrios adfuisse lignis pretiosis advectis ex Ita- lia. Unde Septuaginta et Aquila vertunt, domos ne- murosas. Praetorium enim proprie vocabatur mag- nifica et ampla domus in agro et ruri extracta, in qua aedificia, pecunias ingentes effundebant. Audi Suetonium in Caligula, cap. xxxvii: «In extractionibus praetiorum atque villarum, omni posthabita ratione, nihil tam effiere concupiscebat, quam quod effici posse negaretur.» Idem in Augusto, cap. lxxii: «Ampla et operosa praetoria gravabatur;» hoc est, in quo animo fe- rebat Augustus villas quasdam elegantius et sumptuosius extractas. Palladius, lib. I: «Ip- sius etiam praetorii situs sit loco aliquantans erec- tior et siccior (quam caetera, propter injuriam fundamentorum, et ut levo fructus aspectu.)» Quia enim praetores, utpote exercitus duces, sepe debebant in agris, ibique splendidas aedificabant aedes; hinc quavis alicujus fabricae similes a pari vocatae sunt praetoria; et si minores es- sent, praetoriola. Hinc Ezechiel praetoriola haec, id est coenacra splendida, ponit in navi: navi enim comparat Tyrum, utpote maritimam: ejus ergo palatia, et augustas fabricas vocat praetoriola.

7. BISSUS VARIA DE AEGYPTO TEXTA EST TIBI IN VELUM. — Significat tapetes et alia similia Ty- rum ex Aegypto afferri solita, ait Theodoretus. Secundo, Vilalpando: Navis, ait, est tyranus; ma- lus est rex; funes sunt principes et duces, qui regem sustinent; velum sunt instructae aces. Sed nota non esse necesse singula applicare. Tantum enim per proverbium hanc omnem navis suppellectilem, significat pretiosas urbis fabricas, domos, aces, templi, moenia, omnemque orbis suppellectilem, opes et merces: eunusque tantus esset Tyri luxus, facile fieri potuit, ut revera in navibus vela ex bysso, transtra ex ebore texerent.

Mystice S. Hieronymus: Per byssum signifi- tur terra, quia ex terra oritur; per hyacinthum aer; per purpuram mare, ex quo conficitur; ad-

dito occidit bis tincto, quod ignem suo robore penecciat, quibus pontificis vestimenta texuntur. Hæc ergo quatuor significant e quatuor elementa. terram, aerem, aquam et ignem, ex quibus constant omnia, quæ sibi assumit Tyrus, ut Dei creatoris non utatur cum gratia, sed dicat: Perfecti decoris ego sum; vel, Decorum mihi ipsa circumdadi.

HYACINTHUS, — id est lana et pannus hyacinthini, id est violacei coloris, de quo dixi *Ezodii* cap. XXV, 3.

DE INSULA ELISA, — id est Græciæ, ait Theodoretus, maxime iis que sunt in mari Ionio, ait S. Hieronymus. Elisa enim fuit filias Javan, a quo eulta et nuncupata est Græcia: hæc enim hebraice vocatur *Javan*. Imo ab Elisa, aliqui *Eolus* dictos putant. Chaldeus Elisa vertit, *insulas Italiae*; alii, *brunatas insulas*, que Elysie dicuntur ob amenitatem et ubertatem, maxime arborum et pomorum aureorum, quæ ibi sapius in anno maturescunt. Licet enim Tyrus in se abundaret purpura (æque esset optima et nominatissima, unde vocatur *Tyria*, et Sarranum ostrum), tamen illa aliunde quoque eo advehebatur, quasi ad commune emporium, ut inde in omnes regiones distraheretur. Vivalpando per insulas Elisa accipit urbes et insulas Hispaniæ juxta Gades, et Xerizium: ibi enim ab Homero primitus positos fuisse Campos Elysios, ob loci amenitatem et fertilitatem. Unde ibi est Lætheus fluvius, vulgo *Quadrato*, quem ad Elysios campos constituent Virgilius, VI. *Æneid.*, et Strabo lib. I. Ita et Pineda lib. IV *De Rebus Salom.* cap. XIV. Quin et Joannes Annius in *Herod.*, lib. V in *novo rege Assyriæ*, inde Bæth et Bæthiam Hispaniæ dietam censet. « Bæth, inquit, ab Arameis interpretatur locus vite felicis. Est enim Bæthia Hispaniæ deliciarum hortus, et ab Homero Campus Elysios usque in angustias Oceani Gadium, dictus. A Bætho ergo, id est vite mee felici duce, Bæthia, quasi Bæthica, Hispania, et Bæthi fluvius in Oceanum fluens, dictus est. » Ille ipse, sed incerte et suspecte fidei.

OPERIMENTUM TUUM, — quo operiebas et ornabas tum te, id est tuos cives iis vestiens; tum tuas domos, aulas et cubicula insternens byssinis et purpureis auriæ, sedibus, pulvillis, etc.

8. ARADI, — incolæ insulæ Arados juxta Tyrum, quam condidit Aradus, nonus filius Chanaan, *Genes.* X. 18. Septuaginta vertunt: *Principes tui Sidoni* (qui scilicet olim tibi imperabant, nunc) cum *Aradis sunt remiges tui*.

Mystice, Aradii hebraice significant deponentes, Sidonii venatores, de quibus dicitur *Psal.* XXIII: « Anima nostra crepta est de laqueo venantium; » hebraice *Sidoniam*, id est Sidoniorum. « Hi, ergo, sunt qui venantur animas incautas in sublimi positas, et ad terrena deducant, et efficiantur remiges, ut ducant eas ad naufragia, » ait S. Hieronymus.

9. SENES GIBLI, — Gobel, vel Gebal (*Psal.* LXXXII, 8: « Gebal, et Ammon, et Amalec, cum habitantibus Tyrum ») est Giblus, vel Biblus urbs Phenicia, unde incolæ dicti sunt Giblii, vel Biblii, ait Gebali Septuaginta vertunt, *prophetae Biblii*; quod ambigue vertit eorum Interpres, *senes Bibliorum*; et male Scholiastes, *senes in libris. Biblii enim non sunt Biblia, nec libri*; sed gens jam dicta, quæ nobiles habebat fabros lignarios: unde Giblii præcederunt ligna Salomoni in fabrica templi, III *Regum*, v. 18. Hebraice est: *Senes Gebal, et sapientes eius instauraverunt in te rimas tuas, ne scilicet navis tua aquam admitteret*; navis, inquam, tum proprie dicta, quia abundas navibus in mari; tum metaphorice, scilicet urbs, et republica tua. Unde Septuaginta vertunt: *Senes Biblii, et sapientes eorum qui erant in te, confortabant consilium tuum*. Nimirum boni consilarii suo consilio republicam quasi navem, ab omnibus procallis tutam in omni periculo et calamitate, ne rimas agat, conservant.

OMNES NAVES MARIS, ET NAUTE EARUM FUERUNT IN POPULO NEGOTIATIONIS TUE. — Ex Hebræo clare sic veritas: *Omnes naves maris, et remiges earum fuerunt in te, ad negotiandum negotiationem tuam*, vel ad distrahendum merces tuas; Septuaginta: *Facti sunt tibi in Occidentem Occidentis. Hebræum enim גבלי ארל significat spondere, contrahere, negotiari, et generaliter committeri* — hinc significat etiam vesperam, sive Occidentem, quando miscentur lux et tenebræ. S. Hieronymus et Theodoretus sic explicant: Mercatores ad te venerunt ex omnibus, etiam remotissimis regionibus occidentalibus, puta ex Hispania, inquit Pineda lib. IV *De Rebus Salom.* cap. v. Tartessus enim urbs Hispaniæ ad Gades, fuit colonia Tyriorum; unde cum iis magna habebat commercia. Sic Canticum canticorum vocatur canticum maximum, pulcherrimum. Chaldeus vertit: *Omnes descendentes in mare, et naute eorum fuerunt remiges tuæ, q. d.* Tanta erat magnificentia et gloria tua, o Tyre, ut remiges tibi ascisceres eos, qui aliarum gentium fuerant naute, hoc est naucleri et gubernatores navium.

Tropologice Vivalpando: Mercator, ait, avarus vespera dicitur, vel Occidens; primo, quia fraude et mendacio merces suas vendit, vel emit; secundo, quia quasi lupus vesperinus pauperum boni inhiat; tertio, ob cæcitate mentis, quam affe. lucri cupiditas; quarto, quia hæc lucri aviditas cum suis asseculis ducit eum ad tenebras æternas inferni. Ita S. Hieronymus.

40. PERSE ET LYDI, — q. d. Omnes populi serviabant tibi: viles quidem in rebus fabricibus, ut Giblii, Aradii, Sidonii; fortes vero et militares in Bello, ut Persæ, Lydii et Afri; qui tempore belli tibi erant presidio; tempore vero pacis, suspensio galeis et clypeis, ornamento, ait Maldonatus.

41. SED ET PYGMÆI. — Pygmæus, lib. VII, cap. II, scribit Pygmæos esse populos in extrema India

salubri celo, et semper vernante, qui ternos dracones, sive epulamas non excedunt. Idem cum Aristotele, lib. VIII *Histor. animal.* XII, asserit eos pugnare cum gruibus. Unde et Ovidius lib. VI *Fastor.*

Nec quæ pygmæo sanguine gaudet avis,

Id est grus. Fuscæ vero, *satyra* 3, Juvenalis de iis canit:

Ad subitus Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis.
Vix impar hosti, raptusque per æra curvis
Unguis a cæva fortis græ, etc. Ridet
Nemo, ubi tota coloris pede non est altior uno.

Quocirca Pygmæos hosce quasi monstruosos homines, admittit S. Augustinus, lib. XVI, cap. VII. Addunt alii generare eos anno ætatis quinto, mori octavo. Verum hæc fabulosa esse probatur, primo, quia primus Pygmæorum auctor est Homerus poeta fabulosus, *Iliade* 7; ex eo enim sua habent Aristoteles, Plinius, Augustinus et alii. Unde Eustathius in Homerum scribens, ait cum per grum comparisonem Trojanorum tumultum amplificare: Pygmæos autem, tanquam juvandam fabulæ partem, more suo inducere. Item ex eo, et ex Suida docet Aldrovandus, lib. XI, cap. v.

Secundo, quia hi auctores inter se dissentiant de loco. Scholiastes enim Homeri ponit eos in media Egyp̄to: Plinius jam in Asia, jam in India, jam in Æthiopia. Aristoteles, Ammianus, Philosophus in terræ cavernis, quasi formiceas.

Tertio, quia illa *ἐπιβουζία*, scilicet pugna cum gruibus, uti et generatio, et alia bis similia, fabulosa videntur. Tale est et istud Menalæ apud Athenæum, lib. IX, cap. XIII, perdicibus pugnare esse cum Pygmæis, cum ex adverso Basilus scribat Pygmæos perdicibus inequitare, atque ita adversus grues in bellum exire. Quidni? tempore Theodosii Imperatoris ait Nicephorus lib. XII, cap. XXXVII, visus est homo perdicis magnitudine, ilque Pygmæus.

Ita fabula fabulam, mendacium mendacium, uti fraga frazum, serit, sed et pariter interimit: fabulones enim et mendaces sibi statim contradicunt. Nanos pusillæ staturæ in aulis principum videntur, et tales crebro in Tartaria nasci narrant nostri Lusitani: sed hi monstra sunt, nec progeniem aut propaginem habent, ut gentem efficiant. Unde Martialis, lib. XIV, pumilionem ita pingit:

Si solum spectes hominis caput, Hectora credas:
Si stantem videas, Astyanacta putes.

Certe in tam parva ætate et statura non posse servari et propagari speciem humanam, docet Cardanus lib. VIII *De Varietate rerum*, cap. XL, ubi hæc Pygmæorum fabulam vult esse ortam a quodam simiarum genere: et Paulus Jovius, lib. De *Moscovitica legatione*, docet Pygmæos ultra Japo-

nem esse, et magis ad simias, quam ad homines accedere. Et Albertus Magnus, lib. I *De Animal.* cap. III, omnem illis rationem admittit. Denique Cellinus, lib. IX, cap. IV, Pygmæos inter fabulas et res incredulas reponit.

Quarto, quenam, quæso, Inca luas esset Tyri, quod homunculos Pygmæos haberet propugnatores? Respondet Lyranus eos positos fuisse non ad tutelam, sed ad irrisivem hostium: sicut Jebusi in Sion posuerunt cæcos et claudos, quasi ipsi Sion validissimam per se contra Davidem defenderent, II *Reg.* X, 6. Sed quid opus Pygmæa ad hoc tam longe accersere? Poterant ad hoc ponere infantes, et *populonia*, id est larvas, v. g. homines stramineos, quibus fugantur aves ne triticum carpant. Et quomodo de iis diceret Ezechiel: « Ipsi compleverunt pulchritudinem tuam? » Quinto, Hispani et Lusitani, qui Indias omnes explorarunt, nullos viderunt Pygmæos. Rursum, ex omnibus geographis, qui curiose et studiosè totum orbem lustrarunt, nemo est qui scribat vel asserat se Pygmæos hos vidisse; ergo nulli sunt. Non enim sunt tam parvi, ut sint invisibiles.

Dices: Olaus Magnus, lib. II *De Gentibus Septentrionis*, cap. XI, dicit etiamnum in septentrione exstare Pygmæos. Respondeo: Tantum dicit se a viris gravibus audivisse, quod incolæ Grunlandiæ pugnent cum gruibus, uti Pygmæos facere asserit Plinius. Itaque non disertè asserit incolas illos esse Pygmæos: nam etiam incolæ Germaniæ pugnant cum gruibus, dum eas sagittis, bombardis, hastis conficiunt, capiunt et occidunt, qui tamen non sunt Pygmæi. Adde: Olaus non dicit se id vidisse, sed audivisse. Denique auctor hio plura habet fabulosa et incredibilia, uti dum tradit veros esse gryphes, qui anterius sint aquile, posterius leones, qui aurum effodiunt, ex eoque nidos construant: unde ad aurum hoc diripiendum, contra eos in aciem prodire aliquot hominum millia. Quæ omnia falsa et fabulosa esse demonstravi *Levit.* XI, 13. Sane ex septentrione ob frigus, viros vastos et proceros, et gigantes potius quam pygmæos prodire videmus.

Dices secundo: In historia S. Macarii Romani in *Vitis Patr.* dicitur quod S. Macarius, peregrinus ad paradysum, invenit gentem, que in altitudine habebat unum duntaxat cubitum, eamque vocat *Pichiti*, et *Pygmæos*. Respondeo illam historiam Baronio aliusque eruditus de falsitate esse suspectam. Nam in eadem narratur, quod S. Macarius proxime accesserit ad paradysum terrestrem, qui situs est, inquit, « ubi oculum terre jungitur: » et ante eum excurrere Cherubim, « qui a pedibus usque ad umbilicum habet similitudinem hominis, pectus sicut leonis, manum sicut crystalum, » etc., quæ fabulas redolent. Adde, pro *Pichiti*, manuscriptorum codex legit *Pyti*; unde Pythæci, unde cerophtici (ut annotavit P. Herberius), quæ est species simiarum. Simiæ ergo fuerunt, non homines.

Seato, quia hebraice est *גממדין* *gammadin*, quod Chaldaeus vertit, *Coppadaes*; Septuaginta, custodes: Theodolion retinet Hebraeum, *gammadin*; Noster, Aquila, Valabius, Pagninus, Lupo et Tyrannus vertunt, *Pygmaeos*. Syrus et Arabicus uterque nullam hic Pygmaeorum mentionem faciunt. Pygmaeus ergo idem est quod *αργαίος*, id est cubitalis. Ita Hesychius, Favorinus, Hieronius, Stephanus, et alii in *Lexicis*. Porro dicuntur cubitales, non quod unum tantum cubitum essent alii, ut voluit auctores iam citati: non etiam, ut Forsterius, quod prae turrium, in quibus erant, altitudine, hominibus infra stantibus videntur esse unius cubiti, quanti vulgo putantur esse Pygmaei; sed quod quinos vel senos haberent cubitos statura, essentque maximi quasi gigantes: ita ut non pede, sicut passim alii viri, sed cubito mensurarentur. Sic hebraice *אמה אמה* *anse hammodin*, id est viri mensurae, I *Paral.* xx, 6, et alibi, vocantur non qui parvam, sed qui magnam habent staturam. Hinc S. Hieronymus lupus versionis auctor: « Pygmaei, ait, dicuntur *ἀπὸ τῆς ἀργαίας*, id est a lucta et certamine, » ut idem sit Pygmaeus quod *αργαίος*, *ἀπὸ τῆς ἀργαίας*, id est pugil, a pugna et in luctando, *g. d.* Propheta: Pygmaei, id est pugiles belliosissimi erant in Tyri presidio. Talis Pygmaeus, id est cubitalis, erat illo, de quo scribit Plinius, lib. VII, cap. xvi: « Invenimus in monumentis Salamicae, Euthymenis filium in tria cubita triennio adolevisse. » Talis quoque *gammadin*, id est cubitalis, fuit Og rex Basan, de quo dicitur *David*, iii, 11: « Monstratur lectus ejus ferreus, novem cubitos habens longitudinalis, et quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis. » Talis fuit et Goliath, qui fuit *גολיאθ* *Goliath* sex cubitorum, et palmi, *I Reg.* vii, 1. Gigantes enim, quia vasto corpore, validi erant et bellicosi, *Genes.* vi, 4. Hinc aliqui censent Hebraeum *Gammadin* esse nomen proprium certe gentis, quae tunc erat illustis et bellicosa. Unde Marinus in *Lexico* vertit, *Gammalenses*: junguntur enim Persis, Lydis, Aradhis aliisque gentibus. Verum hanc gentem. Reperi apud Melam et Plinium, Gamphasantes Aethiopiae populos: sed hi a *Gammadin*, uti nomen; ita et proprietate longe abeunt: fuerunt enim imbelles. Audi Plinium, lib. V, cap. viii: « Gamphasantes nudi praeliorumque expertes, nulli externo congregantur. » *Secundo* et germanus, *Gammadin* videntur dicti a radice *gemet*, id est cubito, quasi *Cubitantes*, id est luctantes (et *αργαίος* Polluci mensura est continens spatium quod est a cubito usque ad digitos clausos, quod alias *αργαίος* dicitur), quia videntur fuisse bellatores validi, totique lucti et pugnis dediti. Sicut enim arietes pugnant cornibus, ideoque dicuntur cornutari, et vocantur cornutantes: sic *Gammadin* vocantur quasi cubitantes, id est cubitis, et cubitorum impulsionem ac protrusione decerantes. Summa enim vis hominis est in cubitis, perinde

ac junctorum in cornibus. Tales cubitantes erant olim pugiles qui vocabantur Paneratistae, qui toto corpore, sed maxime cubitis certabant, sicut Acrochrisiae vocabantur, qui summis manibus et digitis duellabant; Pugiles vero, qui pugnis dimicabant. Non quod hi de turribus Tyri pugnarent solum cubitis: sed *Gammadin*, id est cubitantes, vocantur validi et pugnae luctatores, robusti bellatores, in luctis armisque exercitii, per catachresin: sicut pugiles vocantur non tantum qui pugnis, sed qui gladiis, hastis, telis decertant. Paneratium, inquit Budens (graeco *παναράτιος*, id est omnia poterat), Iudi et lucta genus, ita dictum ex eo, quod advocatis omnibus corporis viribus, omniumque nervorum contentione transigitur. Calcebus enim etiam, et cubitis, non modo pugnis, paneratistae utebantur, omnique impetendaeprehendendique modo. Unde Propertius, lib. III, *eleg.* xiv:

Et patitur duro vulnere paneratis.

Nam lucta pugilum et palestrarum inde orta est, quod, ut Donatus ait, veteres ante usum ferri et armorum, cubitis, pugnis, calcibus, moribus, corporumque luctatione certabant. Unde Lucretius, lib. V:

Arma antiqua manus, unguis dentesque fuerant.

Idem annotavit Carolus Paschalius, lib. VI *De Corporis*, cap. xxiv. Ergo *Gammadin* hebraice idem sunt, quod graeco Anacothae et Paneratistae, latine *Cubitantes*: cubiti enim angulati, acuti, reflexi et duri, in homine sunt (id quod cornua in ariete. Unde illud Homeri *Odyss.* γ: « Cubito innox cubabo: » ex quo Aeneas Martius quartus Romanorum rex nomen accepit, ait Servius. Aeneas enim, graeco *ἀγαιος*, significat cubitum; unde Aeneas latine « vocatur qui admedium habet brachium, ut exporrigi non possit, » ait Festus, ab *ancone*, id est cubito inervo; et ancilla dicte sunt pelte et scuta reflexa ad *ἀγαιος*, id est cubitum, ad quem circumaguntur. Cubitantes ergo dicuntur, quia ad cubitum ancillibus indati et tecli. Hinc rarsum Homero *Niade* *ἀγαιος* vocantur sagittarii, qui arcu, instar cubiti, inervo et inflexo utuntur: et *ἀγαιος* jaculatores qui jaculo aduoco utuntur, quod *ἀγαιος* dicitur, quia simile cubito reflexo; *ἀγαιος* enim vocatur incurvatio cubiti. Insuper ancones in parietibus et in promontoriis dicuntur anguli, qui utrumque latus continent et tancantur. Unde Plinius de Aeconia urbe Italiae, ejus etymon ex situ assignans lib. III, cap. xiii: « In ipso, inquit, flectentis se orae cubito sita. » Ancone enim graeco est cubitus. Sicut igitur Aeconia dicitur, quod in angulo inflexo quasi cubiti sita, totam illam Italiae regionem teletur; et sicut ancones tutantur parietes, et utramque maris oram: ita hi *Gammadin* validi bellatores, quasi ancones tatabantur Tyrum. Haque vocantur *Gammadin*, id

est cubitantes, hoc est cubitis validi et pollentes (sub cubitis accipio vicinos armos et laetores) atque sentati, et ancillibus ad cubitum armati, vel sagittarii arcu recurvo et aduoco instar cubiti, et jaculantur. Denique quasi ancones, fortissimifensasores et propugnatores Tyri: nam eos fuisse jaculatores patet ex eo quod sequitur: « Pharetras suas suspendent in auris suis, » *g. d.* Sunt *Gammadin*, id est ad cubitum levi pelta armati et tecli, simulque arcibus cubito tendentes. Nam jacebant sagittas cubito flexuque tum brachii, tum arcus sui, usque illasi ipsi vulnerabant et laedebant hostes. Inde Symmachus vertit, *Modos*. Modi enim olim insignes fuerant sagittarii. Unde Horatius, lib. II *Carm.* ode xvi: « Lecori, ait, pharetra Modi. » Hinc ait Ezechiel: « Ipsi compleverunt pulchritudinem tuam. » Rursum Modi habitu et pugna fuerunt terribiles, et, ut Horatius ait lib. I *Carm.* ode xxix, « horribiles. » Audi Herodotum lib. VI: « Athenienses, inquit, primi omnium Graecorum causa in hostem usi sunt, primi ausumerunt cerere Medica veste indutos, cum antea hoc audire nomen Medorum Graecis terror fuisset. » Videntur ergo hi *Gammadin*, id est cubitantes, fuisse certum genus hominum pugnaux, totumque pugnis bellicisque addictum, quales apud Romanos olim erant gladiatores, apud Davidem Cerethi et Pelethi; et nunc apud Polonos sunt Czakvi, apud Hungaros Haydones, apud Turcas Janizari. Id ita esse liquet ex S. Hieronymo, qui cum sit auctor nostrae versionis, et *Gammadin*, secutus Aquilam, verterit *Pygmaeos*, discrete eos sic explicat in *Comment.*: « Pygmaei, inquit, id est bellatores, et ad bella promptissimi, *ἀπὸ τῆς ἀργαίας*, quae graeco sermone in certamen vertitur. » Quid clarius?

Denique *Gammadin* alludit ad radicem *עמד* *amot*, id est stetit, persistit, consistit: affines enim sunt *illere am* et *gimel*. Unde Syri, et etiamnum hebraizantes, pro *am* dicunt *gimel*: quin et Septuaginta, S. Hieronymus alique veteres idipsam subinde fecerunt, cum pro *עמורה* *amora* translulerunt *Gonorra*; pro *עמר* *onar*, *gonor*. Sic *Gammadin* dicitur quasi *עמדין* *ammadin*, id est milites statarii, quales olim apud Romanos erant triarii, nunc sunt Helvetii. Hi enim maxime valent in bello defensivo: fortiter enim et constanter in statione sua consistunt, sinuntque se potius conscindi, quam ab ea discedant, et principem suum urbemve hosti dedant: unde solent collocari in praesidiis urbium. Hinc Septuaginta verterunt, *custodes tui*, *g. d.* Habuisti, o Tyre, in tui tutelam quidquid humanitas optari potest: habuisti enim mare pro fossa, rupem pro vallo, turres pro propugnaculis, *Gammadin* pro praesidiis; sed nihil horum te contra Chaldaeos, vel potius contra Deum Chaldaeos immittentem tutari poterit. Habes gigantes, qui cubitis constringentes hostes, eos collidunt, uti leo stringens fetam suis brachiis, eam collidit et occidit quasi

pulicem; habes Helvetios, habes Cozaks, habes Janizaros cubitis pellatos et pharetratos: omnes hosce exsuflabit Deus quasi muscas, ut ex te discant mortales, sua praesidia non in millibus, non in muris, non in tormentis, sed in uno Deo collocare, cumque peccatis suis iratum sibi per penitentiam reconciliare student: quod si fecerint, nec *Gammadin*, nec Helvetios indigebunt, sed Deus eos contra omnes hostes, contra omnes milites pugnae, contra omnes demones defendet et propugnabit, juxta illud *Proverb.* xviii, 10: « Turris fortissima nomen Domini; ad ipsam currit justus, et exaltabitur. »

12. CARTHAGINENSES. — Hebraeo *Tharsis* significat mare, uti vertit hic Chaldeus, et omnes insulanos, vel transmarinos, quales maxime erant Carthaginenses, qui classibus suis omnia maria replebant, praesertim Tyrum. Carthago enim filia et colonia fuit Tyri. Apte ergo per *Tharsis* hic intelligitur Carthago. Vide dicta *Isaie* ii, 16. Fuit hinc urbs annula et terror Romanis imperii, ait Cicero *pro Marcia*. De ea sic canit Virgilius, I *Aeneid.*:

Urbs antiqua fuit, Tyri tenerae colui,
Carthago, Italiam caetera, Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiosaque asperam belii.

El Solius, cap. xxx: « Urbem istam, inquit, ut Cato in senatoria oratione autumat, cum rex Hiarbas rerum in Libya proficere, Elissa mulier extruxit, modo Phoenix, et Karthadam dixit, quod Phoenicium ex primitivitate novam. » *Kartha* enim idem est quod civitas, *hata* nova: pro quo Hebraei (quibus affinis est tam Phoenicium, quam ab his prognata Panica lingua, teste S. Augustino,) dicunt *Kirat chata* vel *hata*. Porro ex Karthada facta est Karthago, mutando *d* in *g* et *a* in *o*. Hinc a Stephano, lib. *De Urbibus*, vocatur *καρθη*, id est *nova urbs*; et Virgilius, I *Aeneid.*, idem ei dat epithetum, dum ait:

Cernis
Moenia, surgentemque novae Carthagini arcem.

Graecis vocatur *καρχηδών* quasi *καρχηδόν*. Figmentum ergo est Carthaginem diei a *Kartha*, id est taurinum tergus. Sic Hispani novam urbem quam condiderunt in India occidentali, vocant Carthaginem. Simili modo Dido Carthaginis conditrix, « vero nomine, ait Servius, Elissa ante dicta est: sed postinteritum, a Phoenis Dido appellata fuit, id est virago, Panica lingua, sive dilecta; » et forte etiam ante interitum a *τιτ* *did*, id est dilectus: unde *David*, et illud *Psal'm.* lxxvi: « Rex virtutum dilecti, dilecti, » inquit P. Serarius in *Josue* ii, Quaest. XXV, apud quem vide plura de nominibus hebraeo-punicis (4).

(4) Juxta Rosenmuller, post Bechartum, *Geograph. sacra*, lib. III, cap. viii, et J. D. Michaelis *Spicilicet*, part. i., pag. 82 et seqq., argumentis ita validis demonstravit G. G. Bredow in dissertatione peculiari super *Opis* et

13. **GRÆCIA.** — Hebr. *Yavan*, idem est mutatis punctis, quod *Ionia*, id est Græcia, dicta *Javan*, a *Javan* quarto filio Japhet. *Javan*, ait S. Hieronymus, significat, est, et non est, quales tropologice sunt fallaces hereses. Ad litteram Vialpando: *Javan*, inquit, id est est, et non est, sunt Græci mercatores, qui jam sunt in hoc portu, jam non sunt, sed alio discidunt. Ad *It. Alcazar, Apocat.* cap. XVII, pag. 812, in fine, hoc nomine notari Græcorum omnium inconstantiam, non ingeniorum modo, sed et fastus ac potentiam.

THOBI. — id est Iberi, puta Hispani. Ita S. Hieronymus. Vide dicta *Genes. x, 2.*

MOSCHI. — id est Cappadoces, quorum metropolis, quæ vosteia ab Augusto Cesare Casarea appellata est, usque nunc lingua ipsorum *Macaçz* dicitur; ita dicta a Mosoch, sexto filio Japhet, ait Josephus, I *Antiq. vi.*

ADVENIUNT POPULO TUI. — Hebræa addunt *בְּנֵי בֶנְעָפֶז* *benephez*, id est in animabus hominum, hoc est enim periculo animarum, id est vitarum hominum. Hæc enim pericula subeunt mercatores (1).

14. **DE DOMO** (id est de natione et gente) **TUOCORNA.** — id est Phrygiæ, qui equitatu valent, adeoque bigas primum juxit Phrygum natio, ait Plinius, lib. VII, cap. XVI. Ita Theodoretus et Josephus,

Tarsis. Tarsis esse Hispaniam Boticam, ut mirandum sit A. Th. Hartmannum in opere cæterum erudito continere, nomine *Tarsis* designari ab Hebræis Ciliciam a metropoli ejus *Tarsus*, ortu Pauli nobili, unnoptam, quæ et Vialpandi in *Comment.* ad hunc locum est sententia. Nam Ciliciam unquam Tarsum appellatam fuisse, nullo plano veterum testimonio constat; a Phœnicibus autem illi regioni ab urbe Tarsus nomen inditum fuisse, ne verisimile quidem est, cum Tarsus neque portum haberet, neque ad mare sita fuerit. Neque argenti venis illa regio ita fuit nobilitata, ut tanquam propria hujus metalli patria nominari Tarsus a Jeremia, x, 9; aut argentum in mercibus ejus numerari a Nostro potuisset. Contra nihil eorum quæ ex *Tarsis* Tyrum advecta hoc loco memorantur, in Hispania desideres, cui regioni et reliqua conveniunt, quæ in veteri Testamento passim de Tarsis prædicantur. Metallis a nostro vate, hoc loco enumeratis Hispaniam abundasse veteres uno ore testantur: « Metallus plumbeus, ferri, æcis, argenti, auri, tota ferme Hispania scætat, » ait Plinius, *Hist. nat.* lib. III, § 4.

(1) Mancipia ex *Javan*, id est Græcia et Ionica, in toto Oriente maximo in mercibus fuisse, docet Bochartus, loco citato cap. III, pag. 176. « Et vasa aræa » hoc maxime teneri velim, neglectum ab interpretibus, inquit J. D. Michælis, non de ære, sed de *vasis æneis*, id est de opere et artificio, non de materia Ezechielem loquit. Quas inter res in historia commerciorum multum interest; sepe enim accipit, ut æris dives regio artifices non habeat, sed rursus exportet; alia, metallo carens, manus habeat et ingenia rudique exterarum metallo formam et deens, et usum accommodat. Ex loco ergo Ezechielis verisimile, Græciam, quam paulo post æris fabricam solertiam, astutiarum pulchritudine omnes terrarum gentes superavit, jam ante Nabuchodonosorum ejusdem artificum ingenia superasse, non in status quidem, sed in vasis et operis domesticæ, ut ære pulchre fabricata ab hæc potissimum gente, Moschisque et Tibarenis Tyrii peccant.

I Antiq. vi. Thogorma enim fuit filius Gomer, *Genes. x, 3*, ex quo Tigranei, qui a Græcis Phryges dicuntur, appellati creduntur, et hebræico verbo corrupto Turce, ait Maldonatus. Unde nonnulli nunc Turcas accipiunt. Alii Germanos esse credunt. Unde Chaldeus verit, ex provincia Germanis, quasi per aphæresin prima syllaba *Th*, Thogorma idem sit quod Germania.

EQVOS ET EQVITES. — *Equites* vocat tum milites, tum aurigas, et qui currus et equos regunt, quales erant Phryges, qui quasi servi et mancipia, magis aurigationi quam militiae serviebant, et ad hoc in foro Tyri vendebantur. Ita Maldonatus. *Secundo*, Vatablus per equites accipit agitantorum equorum magistris, qui nobiles juvenes docent modum equitandi, quos Galli vocant les *pequeurs*; hi prostabant in foro Tyri, ut artis equestris avidis suam artem et operam locarent et venderent; uti in foro Romano prostabat turba colonorum et rusticorum. *Tertio*, et melius, Marinus in *Lexico*, et Pineda, lib. *V de Rebus Salom.* ix: « Equos, ait, equites et mulos. » Hebræis *susim*, pharasin et peradim, quæ profecto sunt tria equorum genera, quæ Tyri vendi solebant. *Primo*, *susim* significat equos communes et curules; *secundo*, pharasin significat equos militares, acres et bellicosos; *tertio*, *peradim*, quod Noster verit « mulos, » est equi genus proprium Syria, aptum ad bellum et velox ad cursum, de quo Aristoteles lib. *VI Hist. anim.* cap. xiv et xxxv. Unde eo vehebantur reges et principes; uti Absalon ejusque fratres, II *Reg. xiii, 29*, et xviii, 9. Hinc vocatur equus, quia generat: vocatur et mulus ab Aristotele, hebræice *perad*, id est separatus; quia separatim et peculiare est equorum genus, et quia mulo facie est simile, ut ait Aristoteles. Muli ergo hi Syria nostris sunt dissimiles, partimque equis, partim mulis nostris similes.

Porro equitem subinde poni pro equo ipso docent Latini, idque facit Virgilius, III *Georg.*:

Impositi dorso, atque equitem (id est equum)
docere sub armis
insultare solo, et grossus glomerare superbos.

Sic Salomoni dicuntur fuisse « mille quadringenti currus, et duodecim millia equitum, » id est equorum militarium, qui hebræice pharasin vocantur, II *Paralip. i, 44*. Pharasim ergo nunc equum militare, nunc equitem significat, qui *perad paras*, id est calcitrans pungit et stimulat equum ad cursum.

15. **FILII DEDAN.** — Septuaginta, filii Rhodorum. Ita et Polychronius, Theodoretus et Græci. Non quasi Septuaginta decepti sint similitudine litterarum Hebræarum *resh* et *daleth*, ut vult S. Hieronymus, sed quod a quarto filio *Javan*, Dedan dicto, dicta sit Dedan, quæ postea, corrupta voce, dicta est Redan, quam Græci suo idiomati aptantes, Rhodon, quasi rosæ hæc insula similitudinem habeat, vocaverunt. Maldonatus vult

Dedan urbem esse Ilumæe, de qua Jerem. xxv, 23. verum hæc Dedan alia est ab illa; nam hæc ponitur inter insulas; illa vero fuit in continenti, puto in Idumæa (1).

INSULE MULTÆ, NEGOTIATIO MANUS TUÆ. — id est tenui negotiationum exercuerunt. Ita Septuaginta.

EBENINUS. — factus ex ebeneo, quod genus est ligni pretiosi; unde ex eo nunc sunt rosaria pretiosa. Sola « India nigrum fert ebenum, » ait Virgilius II *Georg.* Sub India, ait Servius, et Ethiopia, et vicinam Egyptum Virgilius accepit. Ebenum est nigrum, solidum, pulchrum, nitore ac pondere lapidem referens: unde in aquis immersa mergitur, vriturque odore jucundo. Creditur esse tenuis, substantiæ et abstergentis virtutis, ideoque oculorum caliginem discutere. Hinc prisca ebenum illa in pretio fuit, ut Neroni Imperatori ebenus quasi res rara allata sit. Herodotus scribit Æthiopes cum auro et ebore, centenas quocunque phalagas ex ebeneo, tertio quoque anno pensilasse. *Ibid.* et in tributorum auctoritate testis res fuerit ebenus, ait Plinius lib. XII, cap. iv. Chaldeus verit, pavones.

COMMUTAVERUNT IN PRETIO TUI. — « In, » id est pro pretio tuo.

16. **SYRUS.** — Hebræice *Aram*. *Aram* fuit filius Sem, nepos Nee, a quo culta et dicta est Armenia. Nisi malis dictam Aram ab altitudine: *אֶרֶץ אֲרָם* enim significat altum, excelsum. Ita S. Hieronymus; Armenia enim est omnium terrarum altissima. Argumento est, quod in ea primum resederit arca, finiente diluvio, *Genes. viii, 4*. *Olim Aram* vocabatur omnis Syria eique vicine regiones. Sic *Aram Dammesec* est Syria Damasci, id est Coele Syria, quæ est inter Libanum et Antilibanum. *Aram naharain* est Mesopotamia, quæ est inter duos fluvios, Tigrim et Euphratem. Septuaginta vertunt, *homo*, forte pro *Aram* legentes *Adam*, ut vult S. Hieronymus, vel, ut Vialpando, quia Aramæi, teste S. Hieronymo, mercature ad dictissimi, Adamei, id est terreni, et terræ lucra querentes, nuncupantur.

OPERUM TUORUM. — puta mercium: vel, ut Septuaginta, *mercatus tui*; Chaldeus, *divitiarum tuarum*, g. d. Ut emerent res, quæ in te miro artificio fiebant, præsertim purpuram, omnis genus mercium ad te convolebant.

GERMAN. — Ita Romana: ergo Theodoretus et Maldonatus male legunt *guttam*, id est balsamum, vel guttam myrrhæ, id est stacten, ut habent

(1) Quæ hic memoratur *Dedan*, non est eadem cujus mentio facta supra cap. xxv, 13, infra vers. 20; Jerem. xxv, 23; *Eccl.* 8, urbs Ilumæe mediterranea, cujus incolæ *בְּנֵי דֶדָן* *benedanan*, *Ist. xii, 13*, et conditor *Dedan*, Abraham nepos, *Genes. xii, 3*; sed intelligenda est alia *Dedan*, quam condidit *Dedan*, Regis filius, *Genes. x, 7*, quæ hodie *Daden* ad sinum Persicum, unde in Indiam commoda fuit navigatio; Indice enim sunt mercis, quas Noster statim memorat, a Dodanis Tyrum advecta. (Rosenmüller.)

Septuaginta; quamquam Maldonatus ex R. David guttam interpretatur genus lapidis pretiosi et nigri, quem S. Hieronymus alibi *carbunculum* vocat.

Et **SCUTULATA**, — id est vestes squamatas, et quasi scutis distinctas, puta Phrygias varis acupictas: hoc enim significat *רִמְסֵי רִימָא*.

CHODRON. — id est onyx, ait Theodoretus. S. Hieronymus, *Isaia* lvi, 12, *jaspidem* verit; Chaldeus, *gemmas*. Hebræi quasvis pretiosas mercatores hoc nomine intelligunt. Polychronius, alabandenum, id est carbunculum, sive rubinum, de quo Plinius lib. XXXVII, vii. Sic et Vialpando et Vatablus.

17. **IN FRUMENTO.** — id est frumenta proposuerunt in mundis tuis. Hebræice enim *bet* ponitur pro *וְאַתָּה* et, præsertim in verbis contactis (2). **PRIMO.** — id est optimo, præcipuo.

Assignat hic Ezechiel opes variarum gentium. Simili modo signanter Sidorius Apollinaris, *Panegyrico ad Majorianum Augustinum*, quid quæque gentes et regiones proferant, ita describit:

Fert Indus ebur, Chaldeus ammonum,
Ægyptus gemmas, Ser vellera, thura Sabas,
Attis mel, Phœnix palmis, Lacedæmon olivam,
Argos equos, Epeus equos, pecoraria Gallus,
Arna Chalybs, frumenta Libys, Campanus fœchum,
Aurum Lydius, Aras guttam, Panchæia myrrham,
Pontus Castoreæ, Mattam Tyrus, æra Corinthus,
Sardinia argentum, aves Hispania desert.

Sic et Pindarus in *Pythis*, Lacedæmonii canes; Syriæ capras, Argæ arma, Thebis currus, Siciliae viciucla assignat. Et Virgilius, II *Georg.*:

Sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thura virga Sabas.
Quid memora Æthiops molli canentia lana,
Velleræque ut foliis deceptant lenes Seres?
Mellia fert tristes succos, tardumque saporem
Felicis mali.

Et mox Italiam omnibus præferens, ejus opes et proventus ita enarrat:

Sed gravidæ fruges, et Baschi Massicus humor
Implere: tenent oleagine, amœnæque læta.
Hinc bellator equus campo sese ardens infert.
Hic vor assiduus, atque alenis mensibus æstas,
Disgravidæ pecudes, his ponis utilis arbor.
Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla,
Oscendit venis, atque auro plorata fluxit.
Hæc genus acre virum, Marsos, pubesque Sæbellæ
Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipias duros bello, et te maxime Cæsar.
Sive magna pareus frugum Salaria tellus,
Magna virum.

18. **IN MULTITUDINE OPERUM TUORUM.** — quia scilicet oct opera, v. g. vestes Tyrias, sive purpureas, quas

(2) Tyrum ammonum petisse maxime ex Judea, patet quod ex I *Reg. v, 9, 11*, et *actor*, xii, 20. Nami ubi Phœnicia et ipsa tritici ferax fuit; Tyris civitatis territorium tamen angustius fuit, quam ut incolarum multitudinem proventus ille sufficeret.

faciebas, o Tyre, vendebas Damascenis. Ita Polychronus et Theodoretus.

IN VINO PINGET. — Aquila et Theodotus refinent vocem *hirsutam*, vultumque, *in vino de Chobon*, quod Schollastes censet esse urbem Malabam; unde videtur dicta Malvasia (vinum delicatissimum), sed Damascena, non Cretica: nam agitur hic de opibus Damasci Tyrum delatis.

COLORIS OPTIMI. — Hebraice *צֹהַר tsachar*, id est nitidi, splendidi.

DAN. — urbs in sinibus Israel, I Reg. III, 20, quae postea Paneas, et in gratiam Tiberii Caesaris dicta est Caesarea Philippi, a Philippo Tetrarcha, fratre Herodis.

MOSEL. — Locum nomen: ubi is sit necdum invenit, et nemo explicat. Vatablus accipit Mosel ut appellativum, et vertit, *Græcus vagabundus*, id est hic illicque currens mercatus causa.

STRAGE. — Myrrha stillatitia (*στράγελος* enim est stillare), quae est purissima et optima. Hinc vocatur lacryma myrrhe, ut lacryma vini præstantissima est et delicatissima.

CALAMUS. — non est cinnamomum, sed aliud aroma odoratum, de quo Plinius lib. III, xxii.

IN TABERIBUS AD SEDENDUM. — quibus utebantur tum in cubiculis suis vestiti domi manentes, tum curru in istrato vecti. Chaldeus vertit, *vestibus pretiosis ad equitatum*. Scilicet hæc stragula pretiosa erant, quibus currus et equos utebantur et ornabant. Septuaginta vertunt, *jumentis electis ad currus*.

21. CEDAR. — Arabia regio, dicta a Cedar filio Ismaelis, ait S. Hieronymus.

NEGOTIATORES MANUS TUÆ. — id est manu data stipulantes teum: vel potius, *q. d.* Ad manum tibi erant, id est vicini, et propinqui afferentes heredos et agros ad tuas nudinas: aut, ut Maldonatus, qui pro te negociabantur, quasi pro manibus et ministris tibi essent, uti vers. 15, dixit: « Insulae nulla negotiatio manus tuæ. »

22. NEGOTIATORES TUI CUM UNIVERSIS PRIMIS AROMATIBUS. — Aromata vocantur non solum odores, sed et fructus odorati et medicati, sive omnes merces aromaticæ, ut cariophyllum, piper, cinnamomum, nux myristica, galbanum, stacte, thrys, aloë, muscum, sandalum, mastix, ambra, balsamum, zinziber, cassia, etc., quæ olim ex Arabia et India Tyrum et Alexandriam, nunc Olyssipponem devehuntur.

SABA. — Unde Arabes Sabæi.

RESEA. — urbs est: arabie Felicis.

23. HIRAN. — id est Carthæ Parthorum, ubi Cræsus est cæsus.

CHENE. — Theodoretus vult esse Chalne, vel Chalane, ubi turris Babel edificata est, ut de curru et corrupte dicatur *Chene* pro *Chalanne*; aut certe Babel vocata est hebraice *Chene*, id est cognominata, celebris: Septuaginta vertunt, *terram Chanaan*.

EDEN. — Regio Syria amœnissima juxta Damas-

cum; ut colligitur Amos 1, 5, ex Hebræo, ubi adamum formatum, et paradisum fuisse multi putant. **CREMAD.** — Chaldeus, *Meda*.

24. MULTITRAXIM. — Hebraice *מִרְבָּעִים מְרִיבֵי אֶחָדִים*, id est in universitate, vel omnimoda varietate mercium, v. g. pannonum, quos involverant pretiosis « involucriis » ex hyacintho, et finiculis ex sericeo astrangebant: tantus erat Tyri luxus, tante opes. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

25. NAVES MARIS, PRINCIPES TUI IN NEGOTIATIONE TUA. — Hebraice *naves tuæ sunt מִרְבָּעֵי סָרֹס*, id est præcipue, scilicet eminent inter omnes omnium gentium naves. Hinc Plinius, lib. V, cap. xii, Phœnicæ, quorum caput erat Tyrum, laudat, quasi inventores artis, primo, nauticæ; secundo, bellicæ; tertio, siderum; quarto, litterarum.

Noster vertit, « tui, » *q. d.* Principes tui sunt quasi naves, quia sua industria omnes merces et opes in urbem convehunt, id est convelli erant, *q. d.* Principes tui negotiantur navibus maris, siquæ se ditant: vel, ut alii, *q. d.* Naves, quæ in mari pro te negotiantur, principes tui sunt, id est principum tuorum: hoc est negotiadores et naves tui non sunt pauperes aut plebei, sed principes. Vel, ut Vitalpandus: *Principes tui sunt quasi naves*, quia sicut navis fert merces, quæ navi nihil conferunt, imo sepe obant, et eam mergunt: sic principum divitiæ, honos, et republicæ administratio ipsi gravi ponderi, et sepe exitio est, non levamini aut consolationi, *Eccles. v. 12. Quinto* et simplicissime, ac aptissime ad Hebræum, *q. d.* Naves tuæ sunt principes tui, id est principum primumque locum tenent in tua negotiatione, ut videantur esse principes tuæ mercaturæ.

GLORIIFICATA ES. — potest ex Hebræo verti, *aggravata es*, scilicet quasi navis tuis mercibus et opibus, quibus gloriaris: unde is demersa et oppressa naufragium fecisti, ut sequitur.

26. IN AQUIS MULTIS ADDUXERUNT TE REMIGES TUI. — *q. d.* Sicut trirēmis valde onerata, si in altum mare ducatur a remigibus, periculo exponitur ne vento, et fluctibus, et suo onere mergatur: ita tu, o Tyre, gubernatores volentes te in altitudinem gloriæ et opum evehere, exponerunt te periculo excidii.

Secundo, in aquis multas, scilicet calamitatum, vel populorum, et militum Nabuchodonosoris gubernatores te induxerunt; dum eos divitiarum suarum et rerum copia alleverunt ad tui obsidionem et expugnationem.

VENTUS AUSTRER CONTRIVIT TE. — id est conteret te, quasi arborem in medio mari super rupem plantatam; in hanc enim sevit, imo ferti auster. Hic est Nabuchodonosor, quem recte comparat austro, quia ipse ab expugnatione Jerusalem, quæ sita erat ad austrum, Tyrum venit. **Secundo**, auster periculosissimus apte procellas, tempestates et naufragia Tyri significat. Unde austrum ab hauriendis aquis dictum voluit. Ita Polychronus,

Theodoretos et S. Hieronymus, qui ait: « Omnes divitiæ Tyri, flante austro, disperunt. »

27. INSTRUMENTUM TUUM. — omnes sarcinæ tuæ, omnes cassæ mercibus plena, omnis suppellex, ait Maldonatus. Vatablus vertit, *omnis negotiatio tua*, id est omnes merces et opes tuæ, quas negotiando acquisivisti.

28. A SONITU CLAMORIS GUBERNATORUM TUORUM CONTURBANTUR CLASSIS. — *q. d.* Uti navi in naufragio pereunte, claudunt nautæ et gubernatores, ita ut conturbentur aliæ naves et classes, idem sibi naufragium pertimescentes: ita ad tuam, o Tyre, cladem, et in clade ejulatam et clamorem, turbata sunt aliæ urbes et regna.

Secundo, proprie, *q. d.* Aliæ naves et classes, quæ ad te merces advehebant, videntes te everti, conturbantur et descendunt e navibus suis ad terram, ut sequitur.

Mystice S. Hieronymus: « Quidam, ait, ridicule gubernatores Epicopos hereticorum, consiliarios presbyteros, proreos archidiaconos, remiges atque nautas diaconos interpretantur; rectores vero ad cunctum populum referunt: quod si addidissent nauclerum diabolum, impressent tragediam. Qui omnes ejulabunt pariter, postquam senserint naufragium navis suæ, et in terra steterint, omnipotentem deorum falsi nominis scientiam amiserint, et pro gaudio atque lætitia, in cordis amaritudine poenitentiam moretur signaverint. »

31. RADERENT. — radendo caput faciunt calvitium.

32. QUÆ EST UT TYRUS? — Hoc est carmen lugubre; lugentes enim dicunt: « Quæ est ut Tyrus? »

q. d. Quæ urbs fuit olim tam gloriosa, et nunc est tam miserabilis, ac Tytus?

QUÆ OBNUIT. — quæ perdidit et vocem et vitam, quæ occisa est, id est excisa est, et perit, ut vix sit ejus vestigium aut memoria. Mortui enim vocantur silentes apud Hebræos et Latinos. Hinc hebraice *מִדְּמָה duma*, id est silentium, vocatur infernus. Sic et Ovidius, V Pastor.

Mox etiam lenares animas dixere silentium.

Hinc obmutescere et silere, idem est quod mori.

33. QUI IN EXITU NEGOTIATIONUM TUARUM. — quæ in exportatione mercium per mare populos implebas. Ita Maldonatus.

34. NUNC CONTRITA ES A MARI. — *q. d.* In mari videbaris tibi esse firmissima, sed Chaldei in mare tuos cives et opes conjecerunt. Unde subdit: « In profundis aquarum opes tuæ. »

35. ET REGES EARUM OMNES TEMPESTATE PERCULSI MUTAVERUNT VULTUS. — *Tempestatem* vocat cladem Tyri, utpote in mari sitæ, cujus fama vicinos reges quasi tempestas percussit et exterruit: tempestas enim cladem navibus et insulis adducit. Hebraice est: *Reges earum horrore horruerunt, et vultu turbati sunt*, ita Vatablus; Septuaginta: *Reges eorum stupore stupescunt, et fœbit facies eorum*. Verum horror et stupor potest accipi horrenda et stupenda tempestas, ut vertit noster Interpret.

36. SIBI LAVERUNT. — vel quasi stupentes, vel potius quasi irridentes: sicut qui hominem videt in intum cadere, primo miseretur, deinde irridet. Similia sunt *Jerem. cap. xix. 8, et xiv. 17*.

AD NIBILUM REDUCTA ES. — Vatablus vertit: *Terror facta es*, id est facta es spectum et exemplum iræ Dei, quo omnes gentes terrentur et percellantur.

NON ERIS USQUE IN PERPETUUM. — id est in longum tempus, scilicet ad 70 annos, ut dicitur *Isaie xxiii. 15*; vel, *q. d.* Nunquam ad pristinam gloriam et opes redibis. Verè S. Augustinus, in *Sententiis*, sent. 96: « Malorum, ait, impletur perire necesse est, aut proprio judicio, aut sententia Dei. Nulla enim iniquitas permanet, cui finem aut correctio, aut damnatio facit. »

Nota: Hæc capite reipublicam comparat navem, gubernatores nauclero, opes mercibus: idque apposite ad regnum et rempublicam Tyri, quæ in mari sita, navibus, naucleris et mercibus abundabat: Tyrus ergo in mari eminebat quasi navis. Ita symbolice urbs quælibet potens speciem habet navis: utraque enim suis muris et vallibus circumgitur: utraque suæ habet domos, cellas, tabulata, turres, speculas: utraque suos cives, milites, gubernatores, temones et gubernaculo. Hinc Juvenalis:

Aut de tæneo Britanno
Decedit Arviragus;

significans Domitianum Britannia positurum, expulso Arvirago, insulae domino. Porro Suetonius in *Nerone*, cap. xvi, narrat eum paucis diebus ante mortem vidisse per quietem sibi navim regenti exortum gubernaculum, trahique se ab Oclavia in arctissimas tenebras: quod auspicios respondero, portendere eum administratione imperii deiciendum, et miserrime moriturum. Insuper in Tyriorum nummo veteri exstat navis cusa, nimirum ea de causa, quod Tyrii jactent se primæ navigationis esse auctores. Ita Pierius, *Mezopot. xlv, cap. x*. In Jani nummis prisicis visitur navis cum rectore hac inscriptione, ROMA JANUS ENIM (quem multi putant fuisse Noë) NAVI APPULIT IN ITALIAM. Unde Ovidius, V Pastor:

Ab hona posterius pappim signavit in are,
Hospitii adventum testificata Dei.

Porro in Evangelii Ecclesia per navim significatur, præsertim quia et navi Petri Christus concionatus est, docuitque turbas. Hinc Pontifex Romanus in annulo gerit navim cum piscatore Petro. Hic enim regit navim Christi, puta Ecclesiam: de qua proinde dicitur:

Fluctua, et nunquam mergitur illa ratis.

Meminerint ergo principes et magistratus se esse naucleros reipublicæ, ac rempublicam regere debere ea sollicitudine, vigilantiâ et industria, qua nauclerus regit navim. Sint ergo Argonautæ